

8767.

Ч. 11—12.Р. XII.

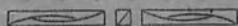
НИВА

МІСЯЧНИК ПОСВЯЧЕНИЙ ЦЕРКОВНИМ
І СУСПІЛЬНИМ СПРАВАМ.

Адрес Редакції:
Львів, ул. Якова Стшеме 15.

З М І С Т:

Цісар Франц Йосиф І.	493
о. Іван Рудович: Наше духовенство на военній еміграції	498
о. Юліян Дзерович: Матеріяли до історії мучеництва нашої Церкви в часі всесвітньої війни	513
Свщ. Стефан Ковалів: Що то є душа?	527
о. Михайло Дороцький: Науки про церкву	532
Осип Сліпий: Рудольф Айкен і його погляд на християнство.	542
о. Дмитро Яремко	549
Бібліографія	551
Всячина	553
Від видавництва	558
Спростоване помилок	558

ЛЬВІВ 1916.

З друкарні „ДІЛА“ Львів, Ринок ч. 10.

НИВА

Виходить з початком кожного місяця в об'ємі
чотирох до п'ятих аркушів друку.

ПРЕДПЛАТА ВІНОСИТЬ:

Річно 10 К. Піврічно 5 К. Поодинокі число коштує 1 кор.

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

Львів, ул. Якова Стшеме, ч. 15.

16 книжок 12-ти авторів 10 К.

Кожний є в силі за малі гроші, майже за безцін, набути собі сі
прехороші книжки і в сей спосіб покласти основу все вартісної
домашньої бібліотеки.

Вл. Ст. Раймонт: Мужики.

Авториз. переклад із польського М. Павлика

Часть I. Осінь 2.—

„ II. Зима 2.—

„ III. Весна 2.40

„ IV. Літо 2.—

Ів. Фе-р-ко: Коло смерті —.30

Володимир Б.: Латачки, опов. 1.—

В. Г. Зелігер: Синя фльота, світова повість.

Часть I. і II. Переклав М. Лозинський 6.—

М. Коцюбинський: Листи до Володимира

Гнатюка 1.50

Др. А. Крістензен: З філософії політики,

переклав др. М. Лозинський 1.80

Б. Ор. Нольде: Автоноія України з істо-

ричного погляду.

В перекл. із передм. М. Залізняка —.40

„Russika“ розвідки й статі 1.60

М. Гійо: Проблеми сучасної естетики.

З франц. мови перекл. др. Щурат 1.60

Леонід Андреев: Семеро повішених, пере-

клав В. Сімович 1.—

Наші християнські суспільники —.50

А. Франко: Боги жадуть крови 2.—

Замовляти: „Діло“ — Львів, ринок ч. 10.

Замовлені книжки за попереднім надісланем грошей висилаємо
того самого дня, як на провінцію, так і на **Feldpost**-и.

Поодинокі книжки можна замовляти з 50% опушту, тоді просимо на
висилку звичайну долучити 10 сот., на поручену 50 сот.

Н И В А

місячник посвячений церковним і суспільним справам.

Ч. 11—12. Львів, падолист і грудень 1916. Рік XII.

О. Юліян Дзерович.

Цісар Франц Йосиф І.

Підземеля костела ОО. Капудинів у Відни дістали нового мешканця. Дня 30. падолиста зложено там на вічний спочинок довголітнього володаря Австрії, Цісаря Франца Йосифа І.

Повних 68 літ правив покійний Володар народами многоязычної Австрії, час — який не лише в житю поодинокі людини можна назвати довгим, але і в житю народа се протяг значний. І справді на час Його 68 літньої управи припадає і час нашого національного розбудження, скрісталізованя нашої національної ідеї та розцвіту нашого національного життя.

А наша Церков? Наша греко-католицька віра і наш обряд? Чого вони дослужились, чого вони доробились під час довголітнього панованя Франц Йосифа І.?

Безперечно, що по сумної памяти часах Польщі, коли то майже ціла наша родова шляхта, вся наша майже інтелігенція опинилась між релігійними прозелітами, народними ренегатами,

українська Церков, українська віра, діставшись під скиптр Габсбургів віджили, та від смерти-загибели зістали виатовані. Імена Марії Тереси, Йосифа II., Франца І. та

Фердинанда I. золотими буквами записані на скрижалях історії нашої Церкви, на пожовклих картах історії українського народу.

А в Бозі почивший Цісар Франц Йосиф I.? Чи ішов Він за слідами Своїх великих попередників? Як за Його довголітнього правління розвивалась наша Церква, наша віра? Які плюси чи мінуси виказує вона у своїм білянсі?

Наколи хочемо як слід відповісти на се питання, мусимо зробити собі порівняне життя і історії нашої Церкви під панованєм бл. п. Цісаря Франц Йосифа а житєм і історією Церкви під скиптром Романових. Сучасників мав бл. п. наш Володар аж чотирох з того пануючого дому, а саме: Николу I. (1826—1855), Олександра II. (1855—1881), Олександра III (1881—1894) і Николу II. (1894 — по нині), тож тим яснійше виступить стаття покійного нашого Монарха при порівнянню її з володарями російськими, яким також довелося володіти над українськими землями.

* * *

Одно одніське уніятське єпископство в Холмі за часів Олександра II. зникає з лиця землі і то через страшне насильство і переслідування, мимо протестів безсмертної пам'яті Пія IX., мимо очевидної шкоди для національних інтересів самої-ж Росії. Сумні се дії, та не чорнилом а кров'ю їх писати належало-б ся. Коли по японській війні повіяло духом свободи в Росії, всі віроісповідання, всі секти, відотхнули; для одної, однісенської уніятської Церкви лише не було пощади, не було полекші. А що дух католицький не вмер, не згинув між нащадками Холмських мучеників з часів Олександра II., то діти та внуки тихже за Николу II. переходять в латинський обряд. „Пускай латінчат са но унія не дапустіма“ — ось Соломозів суд російських імператорів.

Щож дієть ся рівночасно в Австрії? До двох давних владичих престолів у Львові і Перемишлі прибуває в році 1883 третій владичий престол в Станиславові, а коли, чи то лекші зарібки, чи лиха доля жене аших братів в світ за очі в Америку, Канаду, Боснію, то там за океаном повстають два владичі престולי в Філядельфії і Вінніпегу та Апостольський Вікаріят в Сераєві. Все те суть кольосальні дорібки завдяки лише вітцівській печальности Нашого Покійного Монарха, який особисто ими справами інтересував ся і коли еп. Никита Будка їхав за море, щоби обняти новий престол владичий, то пок. Цісар приказав при прощальній авдієнції внаслідувати більшу квоту і вручаючи її єпископови поручив єму помолитись враз з своїми дієцезанами за здоров'я Монарха, свого володителя.

Якого трактованя дізнавали наші послідні Холмські Владики? Іван Терашкевич (1851—1863) в розпуді кличе до сатрапи Муханова: „Всадіть мене до кибітки, розбийте мої старі кости, розтрясіть мене старого, тільки дайте мені вже раз спокій!“ Епископ номінат Іван Калинський (1863—1866) за свою неустрашимість в обороні унії мусить іти на заслане у Вятку і там 19. жовтня умирає як правдивий мученик за справу св. Унії. Епископ Михайло Куземський (1868—1871) не в силі вічних переслідувань знести виїжджає назад в Галичину і тут умирає а з ним умирає і послідний уніятський епископ холмський. Колиж Росія, на пару місяців лише в теперішній війні взяла Галичину під своє володінє сейчас же вивозить нашого Архієрея і мучить єго по своїх вязницях то в Курску, то в Суздали, а покійний еп. Чехович падає також жертвою російського режіму.

Який же відмінний образ бачимо в Австрії що до трактованя наших Владик. Митрополити Михайло Левицький і Сильвестер Сембратович зістають на виразне бажанє Нашого, покійного Монарха Франца Йосифа Кардиналами Римськї Церкви а всі інші Митрополити і многі з перемиських та в послідний передвоєнний час і станиславівський владика Тайними Радниками Їго Імператорської Величності. Там переслідуваня, вязниця і заслане а тут відповідна високій гідности почесть і пошана.

В Росії: слово Боже у рідній, українській мові прогнане з храмів божих, бо і Церков має служити там екстермінаційній політиці і не лише народ оправославити, але його і обрусити. В нас же з подувом весни народів зачинаєть ся благословити на світ і наші священники ідучи за приміром свого великого Собрата Маркіяна в рідній, українській мові народови голосять слова Божої правди.

Росія своєю закостенілою обрядовщиною здушує, здавлює всяке жите релігійне: Нема там ні культу Евхаристії, не має і частого приймањя св. Тайн, не має майських пречудних богослужень, не гомонить там пісня церковна у народній мові, не має часописи церковної для народа. Не має проводу для народа, бо і кому ж вести той народ?

Православні священники, виховані в духовних семінаріях, своїм образованием не багато відбігають від наших дяків, і уважають за свою цілу пастирську мудрість бути виконниками волі правительства, хоч би се не лицювало з їх духовною гідністю, з божественними засадами науки Христа.

В Австрії духовенство наше дістає своє образование на університеті і доповнює єго на висших студіях в Римі, Відні, Інсбруці. Цісар Франц Йосиф І. сам лично інтересу-

ється справою виховання клира і коли бувший старинний монастир Домініканок, який *instructioni cleri religionis firmiter* *vovit* Josephus II. Aug. Anno MDCCLXXXIII оказав ся по сто літах невідповідний для образовання клиру, дає приказ вибудувати нинішній семінар духовний.

Росіяни, не лише, що в Холмщині забрали уніятів всі церкви, але виконуючи тих пару місяців свою владу під час теперішньої війни забирали нам неправдою одну церкву за другою, а насміювали, ключі забирали, і насильно впроваджували своїх батюшків.

В Австрії, щоби не тратити багато зайвих доказів, вистарчить вказати лише на обидві катедральні церкви, а то в Перемишлі і в Станіславові на доказ сього, що Монархи австрійські не то що не відбирають нам церков, але протинно скасовані лат. монастирські Церкви нам віддають. Катедральна церква в Перемишлі — се колишній костел Кармелітів, а церква в Станіславові се колишній костел ОО. Єзуїтів. Послідний дарований як-раз покійним Цісарем Франц Йосифом I. Згадаймо ще на величаву Преображенську Церкву у Львові як на дар покійного Цісаря, то побачимо, що наша Церква находила в великім Покійнику свого доброго Опікуна.

Коли вийшли Москалі в Галичину, то виразно так приватно устами Дудикевичів і Глушкевичів, як і офіційно устами Пегрова і Драгомірецького голосили, що українське духовенство, яке „злейший враг русскова народа не получит нікакова жалованія“, хіба що Австрія верне Росії релігійний фонд. А прецінь в Австрії і то як раз за нашого Покійного Володаря піднесено два рази конгруу духовенству, яка хоч не велика, однак в значній мірі облегчила перед війною положення духовенства. Крім того дістали і вдови і сироти по священниках дар з ласки від покійного Цісаря Франц Йосифа.

Коли в р. 1809 розгорілась війна mezi Францією а Австрією і австрійські війська мусіли хвилюво уступити перед польськими військами, тоді то бунтівники вдерлись в митрополичу палату, Митрополита Антонія Ангеловича публично збещестили і коли б не генерал Ружнецький, певно був би Владика не вийшов живим з рук розяреної товпи. Події довели до того, що Архієрей рішив ся з своїм Офіціалом Михайлом Гарасевичом потайно утікати на Угорщину. Зраджені війтом, в Сенечолі зістали оба достойники приведені яко прості переступники до Стрия і тут доперва від надійшовшого австрійського війська зістали увільнені. За сей доказ, непоколебимої вірності з сторони Архіпастиря і клира Митрополит Ангелович дістав великий хрест ордеру Леопольда а его генеральний Вікарій Михайл Гарасевич хрест командорський того ордена і достоїнство барона Імперії з титулом „де Найштерн“.

Другі два моменти стались вже за життя бл. п. Цісаря Франц Йосифа I. Коли настав 1848 рік і на Уграх вибухла революція та й інші народи виявили свої децентралізаційні стремління, український народ Галичини стояв непохитно при австрійським престолі, при своїм молоденьким тоді Монарсі. Відповідно історичній правді з гідністю міг писати крил. Лев Кордасевич в „Зорі Галицькій яко Альбум 1860. року“, сі слова: „Русини, имущи то въ свѣжой тямѣ, якую благодать и отъ кого получили, во время опасности не отступили отъ пути святой должности — и горе было бы тому, кто бы забавлялъ заколебати домашнимъ порядкомъ, коли современно на поляхъ славы рускіи сыны богатырскою кровію затвердили Монарсь слюбованную вѣрность“.

Третій момент се хвиля теперішньої війни. Всі Українці Галичини не мали ні на хвилю іншої орієнтації, лише від першої хвилі до нинішньої стояли і стоять непохитно при Своїй Династії, при Своїй Державі. Кілько клевет, мук, тюрм, висілиць прийшлося єму зазнати, кілько опісля священників потерпіло за се, що не хотіли перестати споминати Цісаря Франц Йосифа I., кілько потерпіло за се, що не хотіли відбивати присяги на вірність Николі II. від полонених бранців, се все колись опише історія, о тім всім вона видасть колись свій безпристрастний суд.

Нині же то сказати на певно можемо, що не має і не буде вдячнійшого народа над український народ Галичини. І новий Цісар Карло I. може бути певний, що не якісь хвилові користи, не лише опортуністичні орієнтації, але доброта і опіка Монархії приковують наш народ до Династії і Цісаря. Отсі слова кладем під ноги Новому Вінценосцю в день його вступлення на старинний престол Габсбургів...

о. Іван Рудович.

Наше духовенство на воєнній еміграції.

(Дальше.)

Хосенна робота між молодіжню не може і не повинна вестись без священика, чи то він буде провідником, чи лише дорадником — що часто є навіть практичніше — всеж повинен він дбати о те, щоби був потрібним для тої молодіжи. Такою практичною радою закінчив свій виклад.

Для поширення свого знання, та щоби з більшим хісном могли ділати наші священики в спілкових організаціях 48 священиків скінчило спілковий курс бухгалтерійний, зорганізований Краєвим Союзом ревізійним українських спілок. Іспит здало 25 учасників курсу, а з того 18 з дуже добрим поступом, та одержали свідоцтво з окінчення сего курсу. Зазначити треба, що священики учасники курсу, люди переважно старші, з незвичайною пильністю і серіозністю відносились до курсу і до науки. Розпочав ся він 2 марта в сали при Mariahilferstrasse ч. 56, а замкнено его 6 мая 1915. Всіх учасників було 176, а викладано такі предмети: Загальні основи і історію хліборобського спільництва. Д-р Павло барон Штерк, президент Загального Союзу хліборобських спілок в Австрії і Д-р Отто Найдерфер, секретар і ревізор тогож Союзу; поодинокі і подвійну бухгалтерію Д-р Василь Марко, секретар буковинського банку; закони про стоваришення Д-р Теофіль Кормош; відомости про вексель і торгівлю Д-р Володимир Левицький; відомости про податки, належитости і ревізію стоваришень директор Омелян Саєвич.

Від половини падолиста 1914. відбувались що четверга по полудни сходи́ни священиків Українців — після віденського звичаю — в ресторані Тішлера, в I. окрузі, Schaulflegasse 6, на яких репрезентація складала звіт зі своїх заходів в справах дотичахих духовенства, подавала до відома зарядження властей духовних і світських, та всякі вістки з рідного краю.

На кожді сходи́ни була призначена якась справа до обговорення, над якою розводилась жива дискусія, а з окрема дуже живо інтересувалось наше духовенство переведенем станової організації по повороті до краю, щоби зробити край тій розтічи серед нашого духовенства, що так діймаючо тепер всі відчувають. О. Маринович виготовив відчит*), в яким зазначив лінію, по якій мала би йти організація духовенства, а опісля вибрано окремий Комітет, який

*) Сей відчит був печатаний в Ниві.

під проводом крил. о. Івана Чапельського на кількох своїх засіданнях зовсім основно розібрав справу і ухвалив розширити статут Товариства св. Ап. Павла та перемінити его на чисто станове священиче товариство.

Рівнож на тих сходинах піднесено потребу освідомлювання ширшої німецької публики через доступну для нас пресу про наші справи церковні, про кривду, заподіяну нашій єрархії і духовенству, про нашу культурну працю і її добутки, та про льояльні і патріотичні змагання нашого народу. А з окрема потрібна була контроля різних неправдивих вісток, надсиланих — особливо до віденських часописів — принагідними дописцями або такі зле поінформованими війсьними кореспондентами. На сходинах 6 марта 1915. вибрано до тої роботи оо.: Глібовицького Софр., Д-ра Застирця, Зубрицького Михайла, Кудрика Павла, Мариновича, Навроцького, Патрила, Погорецького, Рудовича, Фецака і Д-ра Цегельського. Колиж деякі отці виїхали з Відня або мусіли взятись за іншу роботу ще кооптовано вельми трудящих оо.: ректора Березовського, проф. Евгена Громницького і катихита Савицького. Під проводом о. Рудовича зорганізовано Пресове бюро українського духовенства. Члени бюро виготовили кілька пропамятних писем в справах церковних і народних, навязали зносини з впливовими християнськими журналами, в яких поміщували свої дописи і научні статі, простували ложні вісти про нас в часописах, які обовязались що дня перечитувати, та увійшли у взаємини з більшою кількістю німецькими священиками, освідомлювали їх про стан та вагу нашої Церкви для цілого католицького світа і усували рівнодушність а часто й неприхильний настрій до нашого народу і духовенства. Пересмотрівши підручники до науки релігії і географії, уживані в німецьких, чеських, словінських, італійських, середних школах Австро-Угорщини, наїшли в них багато ложних вісток і висказів про нашу Церкву, та наш нарід і его історію, які були причиною, що навіть інтелігентні чужинці не знали нас, уважали нас православними Росіянами, а в слід за тим відносились неприхильно до нашої Церкви і народу. Виготовлено відповідний реферат, та віддано Загальній Українській Раді, щоби вона предложила его міністерству віроісповідній і просвіти і зажадала ревізії вказаних підручників і усунення неправдивих вісток.

До 10 вересня 1915 р. було 26 засідань членів бюро, на яких полагоджено багато біжучих справ та порішено безпереривно удержувати зносини з німецькими католицькими кругами і уділювати їм вірних інформацій в наших справах церковних і народних. Досвід показав, що обі справи є дуже важні і конечні. Як раз длятого праця бюро була трудна і маловидатна, бо ми застали у Відні зовсім невідготований терен та упередження. Навіть в католицьких віден-

ських кругах дуже часто висказувалось приватно і голосилось прилюдно, що одна частина нашого духовенства се русофіли, а друга іде за проводом радикальних живел і тому не в силі вести доцільну, зорганізовану, релігійну і національну роботу між народом, та протягом десятків літ не вдалося зорганізуватись до оборони хоча своїх станових інтересів. В неоднім вдалось звести острій оуд до властивої мірки, та прийшла пора вертати членам бюро до Галичини; з 15 вересня піднялись три остаючі у Відні члени бюро покищо вести діло, а зорганізовану роботу рішено зачати у Львові в мирний час.

Задля недостатчі потрібного супкоюю і матеріяльних середників за той час дуже мало випечатано з релігійних творів. О. Яким Фешак видавав Місіонаря в Загребі, який підписував як редактор о. І. М. Пришляк. Там вийшов також і молитвослов оо. Василіян, а у Відні два молитвослови о. Ал. Корінця та єго брошури: Читання і розважання з нагоди війни і Рим а наші церковні постанови, з окрема календар, по українськи і в латинським переводі.

Для вигоди галицьких переселенців о ворило віденське товариство Просвіта читальню в VIII. окрузі при Zeltgasse 3, а опісля Strozzigasse 43. Що дня збирав ся там більший турток наших людей, щоби прочитати часописи, стрінутись зі своїми та поінформуватись у всяких справах.

Кількох священників помагало в душпастирській праці в церкві св. Варвари, бо в наслідок напливу переселенців само парохіяльне духовенство не було в силі обслужити всіх гр. католиків.

З поступом російської інвазії всі три наші єпархії майже в цілості опинились в чужих руках, в наслідок чого що раз більше вірних і духовенства опускало Галичину. Оказалась потреба установити для гр. кат. переселенців духовну власть, до якої могли би звертатись у всіх важніших справах. До половини січня 1915 р. зверталось духовенство в многих справах до станиславівського єпископа Ексс. Д-ра Хомишина, перебуваючого тоді у Відні. Колиж він став ладитись до виїзду, як лиш частина станиславівської єпархії буде вільна, а зносини з другими галицькими єпископами були зовсім неможливі, тоді Апостольський престол заіменував о. Плятоніда Філяса, протоігумена оо. Василіян, апо-тольським вікарієм генеральним, та аж по відкликання віддав ему найвищу духовну власть і опіку над гр. кат. вірними львівської і перемиської єпархії, що в часі війни опинились поза границями Галичини.

Всі емігранти: духовні і світські зі щирим серцем повитали нового зверхника, якого особа належить до найпопулярніших і найбільше знаних між нашим духовенством. О. Вікарій заняв ся утворенем гр. кат. парохій по різних місцевостях Австрії, в яких перебувало більше число наших

переселенців, обїхав всі концентраційні табори, та полагджував багато урядових справ, з якими звертались до него священники і світські. З кінцем вересня 1915. вернув о. Філяс до Галичини, а власть над своїм духовенством і вірними обняли дотичні Ординаріїти.

На чужині, серед великих невзгодин виявилось, яка сердечна звязь є між архіпастирями а їм підвласним клиром, та з яким пієтизмом відносиа ся він до своїх владик-мучеників. Як лиш наші війска в жовтни 1914 р. увільнили Перемишль від ворожої облоги і була можлива комунікація почтою, вислало духовенство ексц. еп. Чеховичови писемну заяву синівського привязаня і любови, який, по безправнім увязненю і вивезеню Ексц. Митрополита, одинокий остав посеред своїх вірних та „серед грому пушок в старім княжїм городі приносив безкровну жертву за побїду над ворогом і за спасене вірних“. Одісля зазначаєсь в тім письмі, що тих кільканайцять священників душпастирів усунулось на якийсь час з воєнного терену до західних провінцій не для обезпеченя своєї родини а тим менше своєї особи, але що-би не давати нагоди до репресій над католицьким українським народом ворогови, котрий з особливим завзятем кинув ся на гр. кат. Церков. А такі репресії мусіло би викликати рішуче становиско українського духовенства проти насильного ввводженя схизми. В конець духовенство дає вислів своїй радости з приводу відвороту ворога і зломаня его сили під Перемишлем, висказує свою віру в побїду правди, та надїю, що в недовзі зложить поклін своєму владицї у вільнім городі.

Та надїя не здійснилась. З початком мая прийшла вість, що еп. Чехович вмер у занятїм Росіянами Перемишли в ночи з 29 на 30 цвітня 1915 р. У всіх українських, та у многих німецьких часописях появились теплі згадки про владика-мученика та огляди его діяльности. Дня 18 мая відбулось в церкві св. Варвари поминальне Богослуженє за покійника, на яким явились майже всі священники, перебуваючі у Відни і в охрестности, а проповідь достроєну до того свята, виголосив о. Франц Рабій, парох Самбора. З представників властей були присутні: міністер віроісповідий і просв. д р барон Гуссарек, секційний шеф Клебіндер в заступстві міністра внутрішних справ, маршалок Незабитовський з членами Виділу Краєгого, віцепрезидент парламенту Юліян Романчук, та президент д р Кость Левицький зі всіми українськими послаци, що були тоді у Відни.

А вже з найбільшою пошаною і з правдивим пієтизмом відносилоь духовенство до Митрополита Ексц. гр. Шептицького, якого посвята і високе розумінє архіпастирських і громадянських обовязків визвало для него честь і подив у своїх і у чужих. У цілій величи станула перед очима всіх велична стать аскета владика, який в хвилях

проби і руйнуючої нас заверухи не кинув свого стада а вистревав твердо на загроженім ворогами становищі заявляючи: „де стадо, там повинен бути і пастир“, не подав ся назад перед ворогом української католицької Церкви, а остав на становищі як живий протест проти насильства.

В половині жовтня 1914 р. надійшла через Ромунію вість до Відня, що Митрополита інтерновали і вивезли в глибину Росії. Українська парламентарна репрезентація та репрезентація духовенства сейчас занялись судьбою невинного мученика. Пороблено відповідні кроки в віденській нунціятурі і в міністерстві зовнішних справ та належно освітлено в краєвих і заграничних часописах сей поступок проти католицького єрарха і австрійського горожанина.

Справа відбилась голосним відгомоном в цілм католицькім світі. Американські Українці на всенароднім зїзді делегатів поверх 400 наших колоній в Зедичених Державах в Філадельфії ухвалили 8 грудня 1914. резолюцію з постулятом, щоби австрійське правительство поробило відповідні заходи о увільнене Митрополита. Сю резолюцію вислав бл. п. єпископ Сотер Ортінський, покровитель і почесний голова американської Руської Ради, через австро-угорський генеральний конзулят правительствам австрійському і угорському, а дня 3. цвітня 1915 прийшла до него отся відповідь:

Ваше Преосвященство!

Маю честь повідомити, що Ексцеленція міністер справ заграничних предложив Його Цсарському і Королівському Величеству вислови симпатії, висловлені Народним Зїздом, а також і ухвалені сим Зїздом на дни 8 грудня 1914 року резолюції зістали доручені шефам кабінетів: австрійського і угорського.

Що тикаєть ся ухваленого постуляту народним Зїздом, щоби греко католицький Митрополит граф Шептицький зістав увільнений з неволі, то мусить відповісти міністерство справ заграничних у Відни, що воно за посередництвом американської амбасад у Відни протягом минулого року робило кількакратні заходи в тій справі, а навіть жертвувало російському правительству двох вищих російських священників, які находять ся в полоні у Відни, та що всі ті заходи до сеї пори остави без наслідків.

Американська амбасада у Відни одержала від російського уряду вияснене минулого року, що граф Шептицький зістав вивезений з Галичини не як военний бранець, а як політичний агітатор, та що полишене його в Галичині стало немислиме; він зістав інтернований з усякими зглядами, відповідаючими його духовному станови.

Міністерство справ заграничних всіми силами буде старати ся дістати всякі дальші інформації про долю Митропо-

лита графа Шептицького і було-б дуже зобов'язане дізнати ся, чи Ваше Преосвященство одержали якунебудь вістку про теперішнє положення і судьбу Митрополита графа Шептицького.

За всяку найменшу інформацію в сій справі будемо дуже вдячні.

Гр. фон Грінґіч,
генеральний конзуль Австро-Угорщини.

Рівнож і римська курія запротестувала проти ув'язнення католицького архієпископа, та вела дипломатичні переговори о увільненні його. Російський посол при Ватикані Нелідов повів справу так, що інтервенція курії остала без успіху.

Всіх Українців — переселенців, а з окрема духовенство — придавливав біль і обава о дальшу судьбу всіми високоціненого в'язня, якого поки-що годі було увільнити. Для вдячного спомину видала Репрезентація переписні листки з портретом Митрополита і з німецькою написею: „Exzellenz Sr. apostol. Majestät geheimer Rat, gr. kath. ukrainischer Erzbischof-Metropolit von Lemberg Andreas Alexander Graf von und zu Scheptyce Scheptyckij gegenwärtig Kriegsgefangener der Russen in Kursk. Erzbischof Scheptyckij wurde nach einer am 6. September 1914 zu Lemberg in seiner St. Georgs-Kathedrale nach der Besetzung der Stadt durch die Russen gehaltenen Predigt über die Treue und Anhänglichkeit zum Apostolischen Stuhle und der erhabenen Habsburger Dynastie von den Russen gefangen genommen und nach Kursk im Ostrussland gebracht“. Опісля виготовив генерал Павлюх великий портрет Митрополита, який полишено на пам'ятку в парохіяльній церкві св. Варвари у Відні, а 50-літтю уродин відсвятковано 29. липня 1915. торжественним Богослуженням в церкві св. Варвари і академією, улаженою в салі засідань в старім ратуші, 1 округ Wipplingerstrasse 8. з такою програмою: 1. Вступне слово — о. пралат Гузар; 2. Промова о. митрата Жука; 3. Бортнянський — Концерт ч. 28. G-dur; 4. Привіти від українських товариств — віцепрез. п. Ю. Романчук; від української віденської громади п. Йосиф Каранович; від українського жіноцтва п. О. Ціпановська; від українського селянства п. М. Рубінович; від укр. академічної молодіжи п. Володимир Утриско; 5. П. Богдан Лепкий віддеклямував свій святочний вірш „Він“, а на кінець відспівав хор багатьох Екск. Митрополитови і народні гимни: австрійський, німецький і український.

Подаємо повний текст переданих нам промов, вірша п. Лепкого та деяких депеш і привітних письм.

Вступне слово, яке в заступстві хорого о. прал. Гузара відчитав о. совітник Василь Лициняк:

Сл. І. Хр. Дорога українська громадо!

Не у нашім престольнім городі галицької України, не в численнім зборі галицьких Українців, а у гостинній наддунайській столиці та у тіснім кружку наших земляків і заграничних гостей святкуємо нині ювілейну пам'ятку 50 ліття уродин найвисшого Пастиря української католицької Церкви — нашого народного героя — нашого князя невольника, Митрополита Андрея.

Важкий час і віковий ворог України не дозволив нам зложити належний Їму поклін у Їго владичий палаті. Та надіємось, що наш привіт полине до тюрми, у котру запроторено нашого Ювилата, та принесе Їму горячі бажання цілої галицької України: Вертай здоров наш Князю як найскорше до рідного краю, де на Тебе ждуть і Тебе сердечно повитають мільйони сердець галицьких Українців.

Тими словами отвараю нинішню святочну Академію.

В і н . . .

Вірш п. Богдана Лепкого.

„Йде ворог! Ворог йде як хмара,
Вже близько!“

І смертельний страх
Впав на людей. По вулицях
Життя завмерло. Люта кара
Зближається. О Боже! Боже!
Мов море розлилось вороже
Військо незчисленне. Що крок
То гострий гвер, знярядя смерті.
Не вжеж прийдець ся нам умерти
В нерозкаянню?

Деж пророк,
Щоби підняв огненне слово,
Слово надії і розради,
Щоб ратував нас від заглади,
Щоб сонце запалив на ново
У тьмі кромішній? Деж єсть він?
Чи чуєть? Ударив дзвін
У храмі Юра. Ніби мати,
Що діти скликає до хати,
Так він взиває. Люди йдуть,
І мов ті перші Християни,
Гонені Нероном поганим,
За слушну справу смерті ждуть.

О милий Боже України! за кров, за сльози, за руїни,
За всьо, що терпимо в сей час — Помилуй нас!
Таж ми чужого не бажаєм, лиш, що нам предки передали.
Хотіли гідно донести, аж до мети.

Ми з кривди людської не жили, лиш від колиски до могили
Трудили ся, як Ти велів, — за щож Твій гнів?
Хібаж се гріх свій край любити, своїм язиком говорити
І що святе, не дати на сміх — хібаж се гріх?

Що жило до землі припало
І в храмі Божім тихо стало
Як у могилі. Аж з провола
З плит кам'яних біля престола
Постать підняла ся велика
Над всіх людей.

Се наш владика,
Се первозваний наш Андрій
Втворив уста.

„Народе мій,
Мої ви братя, сестри, діти,
Моя любове, мій ти світе,
Чи сподівав ся я, що буду
В таку пору до мого люду,
Господнє слово глаголати?
Господнє слово і — гармати,
Господнє слово і — шрапнелі!
Зруйновані наші оселі,
Спляондровані наші приюти,
До чаші налито отрути,
А ворог невмолимий, злий
Став над карком і кличе:

„Пий!

Налий ся нашої отрути,
Щобись міг лекше позабути,
Свій безталанний, рідний край,
І рідну мову і звичай
І віру предків.

Пий отруту,
І кланяй ся, як Богу, кнуту
І дякуй, дякуй темноті,
Що ясне сонце погасила!“
О Братя! Лучша нам могила,
Аніж сподівання такі.
І лучше в славі нам умерти,
Ніж славу предківську затерти
Клеймом нікчемности.

Примір

Я вам давав і дам, — як треба
З землі знімати ся до неба,
Я батько ваш. Народе вір.
Вір мому слову. З мене нині
Ту серед Божої святині,

Слова, мов громи ясні бють
В табор ворожий. Розібють,
Заступники святої волі
Насили полчища і в полі,
Немов солому рознесуть.
Се я вам кажу, я се знаю
Знанням Господнім. І — колись
За кожний зойк, за плач дитини,
За море сліз, що розлились,
За всьо що нині вяне й гине
Вони стократно заплатять.
Даром пльондрують, і палять!
Над попелища і могили
Зніметь ся ясний, сніжно-крилий
Дух правди й волі.

Оживе

І зацвите й зазеленить ся,
Що нині кровю червенить ся.
Й широко в світі засливе
Зруйнована наша країна.
Воскресне, встане Україна!
Тільки не тратьте, браття, віри,
Тільки не будьте маловіри,
Тільки не будьте як бурян,
Хто ступить — той йому і пан.
А стійте твердо, як скала,
Най розібесь об вас хула,
І вража лють, й нікчемна лесть —
Се наш закон, се наша месть.
Розбийте з трутою пугар!
Відкиньте проч Данаїв дар.
Іх слово хитре і варварське
Женіть від уха. Що цісарське,
Віддайте Цісарю, а Боже
Богу правдивому. Він може
Нас пробувати, як в чорнилі
Желізо, може нас по філі
Вести як вів Петра Спаситель.
Таж духом не надіть, не млійте,
Як дуби в бурю кріпко стійте,
А не хилляйте ся лозою.
Благословен, хто впаде в бою
За вітчину за справу люду.
Його во віки не забудуть,
Його прославлене імя
Горітеме, як полумя
Серед кромішної темряви.
Крізь жертву і любов до слави!
Нема ж любови кажу гам,

Над ту коли життє віддам
За другів моїх!"
. Амінь! Амінь!

Немов з грудий звалив ся камінь,
Немов якась надлюська сила.
Від гробу челюсть відвалила,
І струю вічного, нового,
Житя буйного молодого
В задуму гробову впустила.

„Будемо, батьку наш, будемо,
Поки не ляжемо, не вмиremo,
Тримати ся святої справи.
Для вітчизни, для волі, слави,
Для здійсненя великих снів
Наших замучених батьків,
Посвяtimo всі наші сили
Аж до сконаня, до могили,
До остаточних перемог,
Так — най нам свідком буде Бог!"

Привіт віцепрезидента п. Романчука.

Пресвітлий і Достойний Зборє!

В нинішнім дни ми святкуємо ювілей не самого тільки високого дост. йника церковного, котрий впрочім у нас, позбавлених найвисших верств всеж таки тим самим мусить мати більшу вагу: гр. Андрей Шептицький є не тільки князь Церкви, але і опікун — покровитель народу. Томуж почитає его не лише духовна его паства, але і приналежні до іншої церкви діти того самого народу, взагалі всі щирі Українці Русини, якої віри і яких релігійних поглядів вони би не були. А почитають его тим більше, що він, по при всім глибокім привязаню до своєї віри і Церкви і при всім скрупулятнім сповнюваню своєї духовної місії, відзначаєть ся вирозуміlostію і толеранцією для інших враз з правдивим гуманізмом і щирим чоловіколюбством.

Споглядаючи на достойну особу гр. Андрея Шептицького навіть слабодух мусить набрати віри в невмиручу силу українського народу. Вихований в інакшій окруженю, в родині почувачуцій ся вже до іншої народности, він таки на основі родинних традицій і історичних студій пізнав свою властиву приналежність національну і повернув до давного свого роду, заміняючи враз високі хорони на тїсну чернечу келію і великопанські привички на українські демократичні обичаї. Нарід, що таку має притягаючу силу, що з затрачуєчих ся національно пострафить самі найлучші елементи назад позискувати і горячою любовю до себе натхнути, такий нарід не загине, він мусить мати ще свою будучність.

Колиж у декого з Русинів, поучених довгим та гірким досвідом, перехід (властивож поворот) з Поляка на Русина, з римо-католика на греко-католика, з аристократа на демократа міг якийсь час будити певне недовіре та підозріване, то довголітня, всестороння, надзвичайно ревна і високопатріотична та й дуже успішна діяльність графа-митрополита переконала вкінці і найбільше недовірчивих та з'єднала ему вже загальне довіре цілого українського народу, без ріжниць партій і напрямів. Бож нема майже ані одного поля народної роботи, де би він не приложив своєї чинної руки. Церков і школа, наука і штука (сам єсть доктором трьох факультетів і знавцем та любителем штуки), економія і гігієна, та вкінці і політика—всьо його займало, ніщо не уходило его бистрої уваги, до всього, що тільки українському народови могло би бути потрібне або пожиточне, давав або поміч або таки почин. Всі українські товариства, котрі щиро та мирно працювали для народу, дізнавали его опіки, помочи або прихильности. Я не буду вичисляти довгого ряду его дотичних діл, вони записані в головах та в серцях всіх, котрі хочби лиш здалека приглядали ся его житю. А тільки мимоходом згадаю о его останнім ділі: величавий український національний музей у Львові се виключно его твір, се прекрасний і прещедрий дарунок его своему українському народови, се дорогоцінна пам'ятка і для далеких поколінь.

Як вартіть кожної річі і кожного чоловіка дізнаєть ся і оцінюєть ся найбільше тоді, коли їх вже нема а вони все потрібні, так дуже діймаючо відчуваєть ся іменно й в теперішнім тяжкім часі недостача Митрополита Шептицького і коли Українці Русини могли би в чім мати який жаль до него, то за те, що він, помимо всіх пересторог і просьб, не дав ся наклонити, щоби ухилити ся від того, що ему очевидячки грозило і відтак дійсно его спіткало. Та він як той добрий євангельський пастир держав ся непохитно постанови своєї: положити хочби голову за свци своя.

Сказав грецький мудрець, що жадного чоловіка не можна величати щасливим перед смертю его. Так і о жаднім чоловіці не можна видати остаточного осуду перед кінцем его ділання. Але о Митрополиті Шептицькім можна мати лише одно пересвідчене: що дальше жите его буде як найкрасшим продовженням та довершенем его дотеперішньої діяльности, світлим закінченням его великих трудів. Нині шлемо ему сердечний привіт і глибокий поклін через широкі простори до далекої неволі тюрми з горячим бажанем найскоршого веселого щасливого повороту для своо і народнього добра!

Привіт п. Йосифа Карановича.

Мені припала честь зложити в імені української віденської громади Високодостойному Ювильятові сердечний і глибоко відчутий привіт. Роблю се тим радше, бо знаю на основі власних спостережень і особистих зносин, дотеперішну всесторонню і благодатну діяльність Єго Експ. Нашого Митрополита тут між нами в центрі держави, в її столиці. Він все знаменито орієнтував ся у всіх справах нашої української католицької Церкви, в справах політичних, суспільних і економічних нашого українського народу. Він держав безперестанно свою руку на живчику народного життя; в кожній важкій хвилі, в кожній потребі являв такту у Відні, як і в Римі в справах нашої Церкви і своїм могутнім впливом попірав успішно кождо нашу слушну справу. Він ніколи не йшов проти народу, але в е з народом, попираючи єго політичні, культурні і економічні змагання...

Позволю собі пригадати смілий і поважний голос Єго Експ. в справі засновання українського університету у Львові в Палаті панів, де передтим ніхто так успішно не заступав нашої української справи. За все те ми відчузаємо глибоку подяку і високу пошану для Високодостойної Особи нашого Ювильята. На жаль Єго нема тепер на сїм торжестві між нами, Він у ворожій неволі; однак великий єго Дух живе тут між нами, Він відчуває, що ми нашими душами і гадками линемо до Нєго гень далеко в чужину, щоби зложити Єму поклін за Єго велику працю для нашої Церкви і для нашого народу, та за Єго геройство. Бож він не тільки наш Архипастир, наш провідник, але він наш герой, мученик за велику справу українського народу.

Коли з початком сєї світової війни кинено на наш нарід тяжку і погану клевету зради і нєльояльности проти нашого Монарха і держави — і коли навіть не пощаджено і Високодостойної Особи Єго Експелєнції Митрополита, тоді він зрозумів Своїм віщим духом, що відперти сї тяжкі клевети і очистити народ від підозрінь можна лиш якимсь великим ділом. На се діло зважив ся Єго Експ. Він відкинув нагоду усунєня від небезпеки — але став ємїло перед ворогом, заявив неустрашимо вірність нашому Найяснійшому Монархови і взивав Своїх вірних, щоби у вірності до св. Церкви, до Нашого Цісаря і до австрійської держави витрєвали. За се попав в тяжку неволю. Миж з вдячності за все те заховаймо Високодостойного Ювильята в пам'яті і в пошані, і очікуючи з нетерпеливістю хвилі Єго визволеня і повороту до нас закличмо грімко:

Честь Єму, честь Єго Експелєнції Митрополитови, Андрієви, честь нашому Героеви.

Привіт о Ціпановської.

Визначний наш діяч народний, Володимир Барвінський, висказав у своїй повісти Скошений цвіт устами Степана ось яку думку: „Не може бути гарним таке жите, як чоловік жиє виключно для себе — тільки вдаючи часть своїх трудів, свого часу, свого гроша для добра других, можемо і самі почуватись щасливими“.

Однак бувають і такі люди, які — щоб так сказати — не живуть своїм житем; їх жите, то безнастанна служба для других, для загалу, бо в добрі своєї суспільности видять вони ціль свого жита.

Таким вїтмовим чоловіком єсть як раз князь нашої української Церкви, Митрополит Андрій Шептицький. Розумною своєю думкою увійшов він глибоко у наше суспільне жите і де лиш бачив які потреби, які недостачі, там спішив радо і скоро з помочию, чи мудрим словом і радою, чи ділом, а передовсім грошем.

Виходячи з того заложеня, що добре вихована молодь то скарб, то надія красної будучности народа, розвинув він і в тім напрямі живу діяльність. Єго то ділом українська жіноча гімназія СС. Вазиліянок у Львові з правом прилюдности, бо він її заснував, взірцево устроїв і власним удержував коштом, а коли вже перша матура у тій гімназії виказала гарні успіхи учениць, тоді Митрополит разом з ними радів із щирої душі.

Незвичайною печалізостію обняв він також Укр. Педагогічне Товариство у Львові, підпомагаючи єго справді князівськими жертвами, а як воно перед кількома роками найшлося у скрутнім положеню, Митрополит не щадив соток тисячів корон, щоби піддержати єго існуванє, щоб воно і дальше могло вести своєю успішною працю.

Однак не тільки шкільна праця молодіжи була предметом заходів і змагань нашого Митрополита; готівкою 15.000 К запоміг він Товариства вакаційних осель, щоби і слабосильні діти, а також діти бідних родичів, що живуть у тісних і вогких мешканях, могли хоть через кілька тижнів відітхнути добрим, сільським воздухом. На той час відступав він в Милованю і Уневі свої митрополичі палати разом з парком і гарними городами до диспозиції для бідної дїтвори.

І на маленькі діти не забув наш добрий Митрополит. Тільки завдяки єго що місячним, дуже значним підмогам могли існувати у Львові три захоронки, де приміщено 120 дітей з найбіднішої верстви людности. Там заходив Ексц. Шептицький дуже радо, щоб кождій дитині сказати добре, лаєкаве слово, або і даруночок дати, а членів Товариства Захоронки заохочував до ревної терпеливої праці для тої

дрібної, а найбільшійшій дівчорі, бо — після його слів — трітку будівлю треба оперти на добрім фундаменті.

Впрочім багато учениць і учеників всіляких шкіл заходило до митрополичої палати у скрутнім положенню, а ніхто не відходив звідтам — як то кажуть — з порожніми руками. Знаю про те від тих, які тої помочи самі дізнали. Тільки секретар Ексц. Шептицького мігби сказати, які суми ішли місячно на підмогу для молодіжи, що обрзувалася в різних напрямках, а вже ж пильні і спосібні могли на ту поміч кожної хвили числити.

В однім лиш був митр. Шептицький дуже ошадний, а іменно там, де ходило о його власну особу. Для себе жалувал він не тільки гроша, часу, але і відпочинку, якого стан його здоровля нераз рішучо домагався. Не переривав звичайно праці, хоч недуга і до постелі його прикувала.

Коли ми придивимось невтомимій і всесторонній діяльності нашого Митрополита, то мусимо признати, що пішла вона далеко поза межі, які Володимир Барвінський назначив своєму ідеалови горожанина. Тому, коли ми днес тут на чужині зібрались, щоб відсвяткувати п'ятдесяті роковини уродин нашого князя Церкви, то ми не зробили сего лиш для прийнятого звичаю, ані для того, щоб в честь його складати похвальні гимни, лиш тому, бо ми хочемо зазначити особливо в тій важкій для нашого народа хвилі, що ми горді на те, що наша українська Церква має такого архієпископа, перед яким навіть ворожі чола мусять з пошаною схилятися.

Гарна то справді для нас нинішня хвиля, як серед всесвітних, кровавих подій, від яких аж душа холодне, думка наша хоть на часочок може спочити на ясній, величній постаті того, який своїм батьківським серцем обняв цілий наш український нарід.

Провідною думкою його життя є безнастанна а шира для того народа праця; а така плянова, така консеквентна, а така тиха і без розголосу, аж доперва її гарні успіхи в будучности вкажуть на величчя її розміри.

Тому благословити мемо ту хвилю, як наш любий Митрополит, увільнений з ворожої руки, стане знова між нами, щоб ми, злучені з ним у спільній, ширій, народній роботі, могли забути на пережите тяжке горе а розжитись красним, спокійним житєм.

Привіт п. В. Утриска

До золотих слів моїх попередників мушу я ще додати, що одною з найбільших заслуг його Ексцеленції Митрополита Андрія графа Шептицького є пособлюване і попиране моральне і матеріальне нашої української молодіжи.

Кількож то синів нашої бідної української нації завдячує Его Ексцеленції Митрополитови гр. Шептицькому своє образоване і ширшу просвіту, бо лиш Він один дав їм спромогу учитись і образоватись. Не єго помочи шукали бідні студенти, лиш Він сам вишукує їх і щедро підпомагає. Примір сего маю я сам на собі. Его Ексцеленція Митрополит граф Шептицький помагав мені, як я еще був в гімназії, та не забув про мене і на університеті. Єму маю я завдячити, що нині маю спромогу дальше образоватись. Він як рідний батько порадив мені іти до Відня на медицину, а коли я отягав ся знаючи, що то буде получене з великими коштами, Він мені сказав: „Я за вас не забуду“. І так справді було.

Тож честь і слава Єму, Покровителеви української молодіжи.

Незвичайно широко і сердечно промовив селянин Рубинович в імені селянства і міщан і зложив привіт владиці громадянинови, що дбав не лиш про релігійні потреби своїх вірних, але як добрий батько пригорнув до себе найменшого брата і заходив ся широко над єго політичним і економічним піднесенем. З привітів, надісланих поштою і телеграфом, подамо ту депешу о. пралата д-ра Стояна з Кромерижа: *Die Welehrader Akademie bringt ihrem Präses die herzlichsten Wünsche dar: Gott beschütze Seine Excellenz, D-r Stojan*; та депешу настоятелів і питомців української духовної семінарії в Кромерижи: Українська духовна семінарія в Кромерижи на Мораві лучить ся духом з Репрезентацією українського духовенства і українською католицькою громадою у Відні в нинішнє свято 50 літної річниці уродин Їх Ексцеленції і шле до Бога молитви, щобси Всезишний потішив і заховав нам нашого найдорожшого Архіпастиря на славу Церкви і добро нашого народу ще на многі літа. о. Йосафат Коциловський, часовий ректор.

Та багато переселенців священників вже не могло явитись на се свято, бо ще 9. липня 1915 віззав перемиський Ординаріат всіх священників як найскорше доносити про місце свого побуту, а опісля вертати на свої місця урядованя. Таке саме візванє надіслав і львівський Ординаріат, а протягом серпня майже всі наші священники Українці вернули до Галичини по цілорічнім скитанню на чужині.

о. Юліян Дзерович.

Матеріяли до історії мартирольогії нашої Церкви в часі всесвітньої війни.

Переслідуванє гр. нат. віри в Каменеччині.

Відбиранє церков в Стоянові, Холоєві, Батятичах, Рожневі, Сокалі, Каменці і инш.

Одним з найнещасливиших повітів, на які кинулась православна агітація з цілою безоглядністю і жорстокістю була Каменеччина. Ось понизше подаю вірний і точний образ очевидця подвигів чиновників, батюшків і солдатів супроти нашої віри, нашої церкви, нашого духовенства. Образ се сумний, страшний, однак до найдрібніших подробиць точний і вірний, хоть не повний. Ось що пише очевидець, особа віродостойна і гідна.

* * *

По оповіщенню мобілізації, припливали маси муштин з Камінки стр. і околиці на двірць і свідомі свого обов'язку пролягти кров „за Цісаря і державу“ відїздили поїздами у далеку, незнану путь. Ще не встигли всі виїхати, як почалися арештованія москвофілів. Людська злоба, шовіністичне завзяте, жидівські донеси святили свій сумної слави тріумф. Прикро було глядіти, як везли через Камінку фіри наладовані москвофілами і не москвофілами, а товпа, в більшій часті жидівська, знущала ся над ними, плювала, кричала за увязненими священниками: „Іде Служба Божа“ і всілякі погані слова. І з Камінецьких міщан і інтелігентів увязнено досить значне число, лише завдяки забігам о. Мих. Цегельського, місцевого пароха, повело ся більшу часть їх освободити. Се ратованє своїх парохіян мало що не скропило ся на самім о. Цегельським,

Тимчасом почали іти алярми за алярмами. В суботу дня 15. серпня переживала Камінка небувалу паніку; кілька возів від трену пригнало гальопом з Радехова, а жовніри оповідали, що Москалі набили наших і вже зближають ся. Ся вість рознесла ся блискавицею по місті; все, що жило, кинуло ся утікати у напрямі до Львова.

Найбільший переполох огорнув Жидів. Однак ішла година за годиною, а Москалі не надходили, а вечером при-

їхав штабовий майор зі Львова тай успокоїв камінецьку опінію. Опісля виявило ся, що наші стрінули ся були коло Стоянова і Радехова з великою силою козаків і артилерії, однак по довгій боротьбі відперли їх і загнали ся аж під Луцьк.

Дня 17. серпня приїхав коло 11. год. в полудне о. Менцінський, парох Торок Сокальського повіту до Камінки і розказував про нещастє, якого дізнав від Москалів. В суботу 15. серпня переїздило селом кілька тисяч Москалів. Кільканайцять козаків впало на його обійстє, домашню обстанову знищили, господарські будинки спалили, жінку і челядь пірвали до Росії, а його пігнали під Стоянів, дали йому проклямацію до прочитаня в церкві під загрозою повішення і пустили назад домів. Розуміє ся, не було иньшої ради, лише втікати. О. Менцінський виїхав, а відтак опинив ся на Моравії, куди дістала ся була також п-ні Менцінська, висвободжена нашими військами з російської тюрми по кількох днях неволі. Однак, знеможена сими т жкими ударами, померла на Моравії в червни 1915.

Оповіданє о. Менцінського пригнобило нас сильно, бо доси були ми переконані, що Москалі не будуть зачіпати цивільних людей і нишити їх майно. Однак не було часу багато думати, бо події ішли одна за другою, наче стріла. Вже 21. серпня маємо перший напад 4000 козаків під проводом генерала Ванновского на Камінку, де боронило ся лише 172 Landsturmlst-ів. Останні списали ся незвичайно гарно і смертельно ранивши генерела, відперли ворога. Другої днини був сумний похоронний обряд жертв сеї героїської битви. 27 жовнірів і 1 жінку (убиту кулею в хаті) положено у спільну могилу, а польовий курат о. Чорний виголосив прекрасну мову. Субота 22. а неділя 23. серпня принесли дуже душну атмосферу. Наші жовніри, армати, трен поспішно уступали в напрямі до Львова, а ночами підіймали ся від півночі і сходу зловіщі луни. Одним словом стало страшно. Люди почали втікати; сьвященників, що хотіли вихати, здержав о. Цегельський. Відтак 3 дні битви, а в четвер 27. серпня відбуває ся імпазантний похід російського війська з масою армат і трену. Опісля пішли звичайні ревізії, грабежи салдатів і всїлякого шумовиня, пожари майже що ночі тай иньші приємности ворожого наїзду. Дня 4. вересня довідали ся ми про упадок Львова, а се нас прибило страшно, бо ми сего ніколи не сподівали ся. Се пригнобленє подїляли враз з нами наші ранені жовніри, полишені нашими при відвороті або свіжо привезені Москалями. На честь камінецької інтелігенції і части міщанства треба признати, що широко займали ся нашими раненими. Треба знати, що Москалі ними зразу в загалі не журили ся; прохарчованєм їх займали ся свої люди мимо страшних днів. В домі о. Цегельського лежали то ранені гонведи то інфантеристи;

крім того посилено живність для ранених в шпитали з дому о. Цегельського. О. Казанівський, місцевий сотрудник, ходив від шпиталю до шпиталю і кріпив ранених, а деяким давав останню потіху; з поміж жінок Українок з крайнім посвяченням доглядали ранених учительки: п. Хомінська і Семеєв, як також п-ні Казанівська, однак признання не діждалися...

Страшні були се два тижні від кінця серпня до половини вересня, та мимо своєї грози, стонів умираючих, гуку армат і пуканя шрапнелів були вони ще лекшими від того, що відтак прийшло. Бо поки що були переважно лише фізичні терпіння, надія ще стояла високо, як довго чути було сильні арматні стріли; Росіяни до церкви не втручувалися, противно своїм поважанню до Божого храму будили подив. Між офіцерами стрічалися свідомі Українці, що не крилися із своєю свідомістю і часто давали добрі ради, як поводити ся супроти Москалів. Двох таких офіцерів зайшло з початком вересня до Народного Дому і помагало ховати маніфест української боевої організації, бо казали: „як Москаль допаде, то з сего гарного дому не лишиться ся камінь на камінь“.

День 11. вересня став переломовим для Камінки стр., бо приїхав „начальникъ уѣзда“ і перебрав урядоване від військових властей. Називав ся він Інокентій Яковлевич Корочанський, був передтим житомирським полїцмайстром, міг мати поверх 60 літ, був високого росту, добре збудований, мав ясне волосся і бороду на два боки після моди російських чиновників. Звичайно убирав ся в гарний черкеський мундур, прикрашений шпадою і кількома пістолями. На словах був дуже солодкий, хвалив ся своїм членством в „галицко-русскомъ обществѣ“ в Одесі. З собою привіз цілу хмару жандармів поліцаїв і тайних агентів. Дня 12. вересня зробив візиту о. Мих. Цегельському і обіцяв, що ні він ні в загальї російські власти не будуть мішати ся до церкви і до віроісповідання. А при найближшій нагоді заявив оо. Цегельському і Казанівському: „Мы пришли освободить васъ отъ германскаго и австрійскаго ига“. На те відповів о. Цегельський: „Німці ніколи не гнобили нас, вони від нас дають, а наш старенький цїсар Франц Йосиф мешкає у Відні тай також не робить нам кривди. Ми маємо до діла лише з Поляками і самі з ними лади́мо справи. „На то начальник сказав: „Русинамъ не будетъ ничего плохого“.

Дня 21. вересня був празник в день Рождества Пр. Богородиці. Доить народу зійшло ся із сіл, хоч не так богато, як звичайно. Були і сусідні священники. По Камінці крутило ся багато Москалів. Настрій був прикрий, бо наші війська віддалявати ся вже над Сян, а вороги проявляли чим раз більшу буту.

Тимчасом „уїздні“ власти почали урядувати на добре. Місгочко переіменували на „Каменско-Струмиловъ“, а самі

отворили свої бюро в будинку місцевого суду. Зараз з самого початку знюхали ся з москвофілами: оо. Яворський з Кривого і Діяковським з Полового тай стали робити політику. Свою роботу почали від Стоянова. Там був парохом старенький о. Сохецький, що арештований за звоненє, трагічно закінчив житє, не будши ніколи москвофілом. На його місце став завідателем о. Зінкевич, місцевий сотрудник що як полевий курат брав участь в серпни 1914 в битві під Камінкою, успів втічи перед полоном до Камінки, де переждав бурю, а відтак вернув до Стоянова. Вернути до армії не міг, бо всі шляхи були обсажені Москалями. Він перший мабуть з камінецького повіту мусїв станути до борби за гр. кат. церков з відвічними ворогами. Вже у вересни появили ся в Стоянові батюшки тай узурпували одну церков; другу церков св. Параскевії повело ся. о. Зінкевичи задержати. Першою рєботою батюшок була відправа величавого поминального богослужєня за душу о. Сохецького, а в проповіді визискано сю нещасну жертву ошибочного арештованя в поганый спосіб проти нашої держави. В день св. Параскевії бажали батюшки робити великий празник і сим разом зажадали від о. Зінкевича, щоби відступив церков св. Параскевії. Уступаючи перед насильством, обіцяв о. Зінкевич, що відступить від 9 год. рано, а сам о год. 7. рано відчитав в сїм храмі Службу Божу. Сим стягнув на себе лютий гнів батюшок і начальника уїзду тому, що як вони казали: „помѣшалъ“ їх богослужєню. Бо після уставу православної церкви не вільно одного дня правити дві Служби Божі у тїм самім храмі. Отже батюшки хоч-не-хоч мусїли обходити празник св. Параскевії у другій церкві. Однак по кількох днях приїхав до Стоянова „помощникъ начальника уїзда“ і суслендував о. Зінкевича ніби за те, що „бѣжалъ“ передъ надходячими в серпни „рускими войсками“. О. Зінкевич взяв із собою цілу депутацію із своїх парохіян і поїхав до начальника уїзда Сей привитав їх лютюю лайкою так, що не було що говорити. Тому поїхали до генерал-губернатора до Львова і успїли переконати його, що о. Зінкевич не „бѣжалъ“. Таким чином повело ся удержати о. Зінкевича у Стоянові, а завдячував се головнò більшости своїх парохіян, що любили і шанували його тай не крили ся із сею любовю перед Москалями. Ще раз Москалі усували о. Зінкевича з парохії, з якогось иньшого приводу, опісля знов позвочили сповняти духовні функції, а в кінци літом 1915 вивезли до Росії.

Другою парохією, що перейшла тяжку пробу і властиво не піддала ся, був Холоїв. По виїзді о. Петрушевича дня 23. серпня 1914 опинило ся се місточко без священика. В половині вересня явили ся церковні провізори з Холоєва у о. М. Цегельського і просили надати їм священика, бо боють ся, щоби „батюшки не захопили Холоєва“; вже

тоді стали вони навідувати ся до їх парохії. О. Цегельський як декан, припоручив доїздити до Холоєва о. Гарухови з Незнанова, а відтак назначив завідателем Холоєва о. Романишина, сотрудника з Добротвора. О Романишин швидко з'єднав собі нарід своєю ревною працею, однак довело ся йому випити гірку чашу. Безнастанно слідило його уїздне начальство, три рази усувало його з парохії, чинило йому різкі докори. А він боров ся неустрашимо і найшов підпору у своїх вірних, що навіть посилали петицію до генерал-губернатора. Впрочім найкраще міг би се описати сам о. Романишин. В лютім усунув начальник уїзда о. Романишина зовсім, подаючи причину, що він раньше обняв Холоїв, чим генерал губернатор затвердив його.

Надійшов великий піст, а в Холоєві не було священика. Однак сусідні священики, як о. Гарух, о. Боднар і другі доїздили пильно і заспокоювали релігійні потреби так, що що неділі правила ся Служба Божа. В марті на одну п'ятницю зїхало ся одного разу кількох священиків під проводом о. Цегельського, висповідали около 500 парохіян, а о. Цегельський підніс у проповіді гарне поведєє Холоївців і взивав їх, щоби так дальше тримали ся своєї віри, як доси.

З кінцем великого посту появил ся в Холоєві молодий священик, свояк звісного о. Яворського, чоловік „руських убѣждєній“, о. Копистинський. За протекцією о. Яворського затвердив його генерал губернатор в протягу 3 днів на парохію Холоїв тоді, як иньші священики ждали на подібне рішенє 5 до 6 місяців. Своім нетактовним і прямо безбожним поведєнем зразив собі відразу своїх парохіян. Послїдні приходили до о. Цегельського з жалобами, що о. Копистинський неправить в будні дни Служб Божих, хоч бере оплату, а лише в неділю виголошує при Службі Божій імена тих, що дали на Службу Божу (по звичаю батюшок), що скасував суплікації і майські богослужєння, що псує молодіж, оловідаючи їй на своїм подвірю „масні“ анекдоти і т. д. Розумів ся, свому деканови зовсім не представив ся, а стрінувши ся з о. Казанівським в Камінці стр., виговорював нїсенїтницї на Експ. Митрополита, називаючи його „бувшим“ митрополитом. В загалї він, о. Яворський і о. Діяковський пересиджували в Камінці часто, забавляли ся і нараджували ся там з місцевими чиновниками тай офіцерами, а свої парохії занедбували. Дійшло до того, що навіть Москалям деколи було за багато, як пр. свідчить про се ось який факт: Одної неділі раненько, мабуть вже з весною 1915 поїхав о. Яворський на лови, вполював серну і привіз коло 9. год. рано начальникови уїзду в дарі. Однак останній згрішив ся тим і сказав: „Батюшка, сегодня воскресєніє, їдьте домої служити обїдню“.

Тимчасом темні духи почали також в Камінці свою роботу. Дня 26. жовтня 1914 явив ся молоденький гімназист Красицький, син священика зі Львова, пішов до начальника уїзда, де наклеветав на о. Цегельського в підлий спосіб, хоч ніколи в житю не бачив його а відтак ходив по міщанах, головно жінках, виїзених нашим правительством жу-жів, і старав ся переконувати їх, що о. Цегельський впхнув їх мужів в біду, бо доносив на них австрійським властям. Се було перше зерно, кинене москвофілами з заміром позбути ся о. Цегельського, якого уважали вони і Москалі сильною перешкодою у своїй роботі. Відразу не осмілювали ся усувати, бо бояли ся несподіваного вражіння у парохіян, що з малим виїмком дуже шанували і любили свого пароха. І зерно, кинене Красицьким, не дуже приймало ся, хоч всіло декого захитати. Красицький їздив відтак до сусідніх сіл: Дернова і Соколї, де без обняків ширив православно московську пропаганду.

Рівночасно робив начальник уїзда с. о. у роботу; пильно досліджував попередню діяльність о. Цегельського та інших діяльних людей. Роздобув спис членів всіх місцевих українських товариств, зробив „пересмотр“ Народного Дому, звідки велїв усунути образ „Вїзд Хмельницького до Київа“, мотивуючи, що се мазепинський образ, а крім того допитував мужиків і баб, що приходили в різних справах до уїздного начальства, про о. Цегельського. Між иньшим допитував місцевого поліція Маліновського через кілька днів по 9. год. вечером солодкими словами і конечно хотїв добути від нього зізнанє, що о. Цегельський робив в серпни 1914 доноси на своїх парохіян перед австрійськими властями. Маліновський рішучо перечив, а одного дня не втерпів і сказав: „То не гарно, щоби я говорив на своїх людей“ і подякував за службу. Рівнобіжно з сими дослідями почав начальник уїзду висувати різні претенсії; першою з них се були відправи в царські дні богослужень. В слід за тим мали прийти иньші жаданя. А з околиці доходили немілі вісти. І так довідали ся ми про усунує священиків в брідським і жовківським повіті таї про наїзд цілої хмари батюшок на сусідні села. О. Гоцького з Колоденця вивезено на Сибір, о. Алексевица з Батитячі старенького о. Грушкевича в Куликові суспендовано. Першому закинено, що молить ся на Службі Божій за цїсаря Франц Йосифа, що взивав нарід до борби з Москалями і т. д. Другого мабуть тому усували, що перед 40 роками утік був з Холмщини. О. Алексевиц зазнав відтак богато прикрийсти від жовківського начальника уїзда, брусоватого Зубова, а навіть гр. Бобринський, опікун русофілів, погано обійшов ся з ним. Відтак арештовали його і вивезли в зимі 1915 на Сибір. В Жовтанцях на місци о. Ясеницького, що виїхав був, осїв батюшка домашнього походженя, в Ту-

ринці, відки наші власти були вивезли о. Кокотайла, осів другий батюшка, а в Батятичах обняв парохію якийсь батюшка галицького зову на св. Миколая 1914 р. Розуміє ся, голосованя не було, хоч про се широко писали москвофільські і російські часописи.

В падолисті появил ся в Камінці офіцір Трофановський чи Трохимовський і став приятелем Яворського і Діаковського тай головною дружиною москвозько-православної пропаганди. Хоч з роду „Малоросс“, а навіть Українець, як казав, дихав крайною ненавистю до українства тай до грек. Церкви, на кождім кроці поборював „мазепинців“, кпив собі з нашої мови і почав вести погану, підпольну агітацію против о. Цегельського, котрий не мав нагоди бачити його ніколи. Попри те всіх допитував за сином о. Цегельського послом др. Льонгином Цегельським і слівив, чи не мають яких зносин із собою.

В грудни появило ся багато наших полонених в Камінці тай околиці і вернули до своїх домів. Російські жандарми виловлювали їх і вели до уїздного начальства. Начальник відсилав їх з жандармом до о. Цегельського з письмом, в котрім велів записягати їх. Полоненим казали Москалі, що присяга є на те, щоби вони не втікли; міжтим в роті присяги не було мови про утечу, лише зміст її відносив ся до вірности „руському царю“ і його наслідникам аж до послідної каплі крови. О. Цегельський не хотів видбирати сих присяг, однак начальник дав наказ на письмі, що починав ся словами „по повелѣнню г. генерал-губернатора“. Треба було уступити тим більше, що запитаний о раду Всв. Митроп. Ординаріят відповів, що та присяга не мав перед Церквою жадної ваги, бо відбував ся під примусом. Перед кождою присягою поясняв о. Цегельський полоненим зміст присяги, клав натиск на се, що нашим цїсарем є Є. В. Франц Йосиф І і Йому ми присягали, що присяга цареві се віроломство і т. д.

В наслідок тих пояснень відступали деякі полонені від присяги, а жандарми лютили ся за те і відгрожували ся полоненим і о. Цегельському. З Камінецьких полонених майже ніхто не присяг, за те більше із сіл. Однак в деяких селах і місточках дуже добре держали ся полонені, а саме найкраще із сіл Нивиць і Оглядова тай місточка Топорова брїдського повіту. Полонених, що не хотіли присягати, забирали Москалі на Сибір. Головним аргументом до присяги була для Москалів тева, що Австрія вже ніколи не верне. Намовами до присяг вславив ся був також Яворський з Кривого і свого часу виголосив до полонених в Холосві „пламенну“ проповідь, повну наруг на Австрію так, що аж присутні Москалі гіршили ся. Але майже ніхто не хотів присягнути.

Прийшов день св. Стефана. В Камінці виголосив о. Цегельський проповідь, в якій, навіязуючи до мучеництва св. Стефана, загірав парохіян до витривання у св. вірі. Ся проповідь викликала велике негодованє серед російських чиновників і офіцерів; найбільше відказував Трофановський, а начальник уїзду виразив ся ось як: „Хитрий собі той декан Цегельський; лучше най би не говорив проповідий!“ Того самого дня стрінула о. Сивенького в сусіднім Дернові немила афера також з нагоди проповіді. В сім селі, знанім з давен давна з настрою і підбуренім Красицьким тай другими „юношами і неюношами“, стала вже від місяця дуже душна атмосфера. Люди говорили між собою про перехід на православє. А коли о. Сивенький говорив на св. Стефана проповідь на тему привязаня до св. віри, перебив один селянин словами: „Отче. Ви говорите проти православя і русского царя!“ В кілька днів потім приїхав чиновник з уїзду на слідство, яке провадив властиво против о. Сивенького. Однак на разі скінчило ся на нічім. Лише агітація в селі ішла дальше, поки на весну не скінчила ся усуненем о. Сивенького і впровадженем батюшки.

В день Богоявлення Господнього 19. січня відбуло ся торжественне водосвяте з процесіональним походом через місто. Се була остання гр. кат. процесія в Камінці, бо начальник наказав відтак всі дальші процесії. Офіцер Трофановський замовив умисно другу процесію, але вже проваджену батюшкою із сусідних Батятич. Салдати робили при тім парад, а значна часть народу прийшла з Батятич до Камінки враз з батюшкою. Тут треба ще додати, що не всі „Батюки“ пристали до батюшки. Многі з них не хотіли покидати своєї віри і ходили пильно на богослуженя до Камінки. За те наражали ся на крайні переслідуваня із сторони Москалів і москвофілів. І так батятицький вїйт, що запродав був ворогам свою душу, обставляв в неділю раненько сторожу на всіх шляхах, щоби не пускали людей до сусідних сіл, а передовсім до Камінки, до церкви, і гонив на богослуженя батюшки. „Упорствующих“ карали у всілякий спосіб, звичайно гнав їх на „Vorspan“. Однак вїйта стрінула пізнійше заслужена кара; на вість про здобуте Перемишля Австріяцями, помер з гризоти.

Коли вже так підміновано околицю, прийшла черга і на Камінку. В першій половині лютого післав туди Евльогій батюшку Панькевича з під Житомира волинської губернії. Він відрізняв ся від иньших батюшок і своїм культурним виглядом та поведенем і своїм більшим образом. По українськи говорив прекрасно, однак про українство нічого не знав. Його установив Евльогій місіонарем на „каменско струмиловській „уїздъ“, а в дальшій мірі „благочиннымъ“. Зараз по приїзді Панькевича привів його начальник до о. Цегельського і просив відступити стареньку

церковцю св. О. Николая на православні богослуження для салдатів. На те запитався о. Цегельський, чому як раз до нього прийшли вони з таким жаданєм, а от при дорозі є рим. кат. костелик, майже ніколи не уживаний, може би там було свобіднійше, бо церкви св. Николая треба часто для ужитку парохії. Начальника озлобило се і він кликнув: „Що, костьол, ксьондз! та то католики!“ На те о. Цегельський: „І я католик!“ А начальник: „Ви католик! Я не знав. Я думав, що ви уніяти близші нам православним, як католики“. А о. Цегельський відповів: „Наша віра зовсім та сама, що у рим. кат.; лише наш обряд подібний до вашого“. Однак мимо сеї розмови треба було відступити церков, хоч з певними застереженням. В церкві почав батюшка живу агітацію. Салдати і жандарми взивали людей іти на його богослуження, але самі мало ходили. Перед богослуженєм звонили довго і в дуже замітний спосіб, щоби звернути на себе увагу людей. Часто голосив батюшка проповіді, темою яких була Австрія, Рим, унія і „мазепинство“. Одного разу сказав між иньшим, що Ісус Христос старший від св. Петра і тому то православні вважають Іс. Христа головою церкви, а не св. Петра, як католики, або знов наводив аргумент, що св. віра вийшла з Єрусалиму, а не з Риму. Помічним батюшці був начальник уїзду; він передавав батюшці часто до роздачі між народ рублі „галицко руссаго общества“ і сей мав таким чином знаменитий агітаційний засіб. Міжтим в марті виїхав нечаяно батюшка до Росії мабуть під впливом прогнання Москалів з Буковини і пол. Галичини. Його відїзд принїс велику полекшу, бо агітація перервала ся, щоби пізнійше виступити знов в острійшій формі.

Зближався Великдень. О. Цегельський тішився вже, що не буде московських затїй у сей Великий Празник. Однак у Великий Понедїлок стрінув ся з начальником уїзду, а сей заповів приїзд батюшки на свята. Ся вістка вколола о. Цегельського болючо, бо готовили ся нові неприємності. Надїйшла прекрасна Великодна недїля. По приказу російських властей місто було прикрашене російськими хоругвами, начальник уїзду з чиновниками явив ся на воскресній утренї в мїській церкві, але був лише коротко. Відтак всі вийшли з церкви і дожидали в місті, бо мав надїїхати батюшка. Дїйсно приїхав батюшка, але не Панькевич, лише Цурканович, родом з Буковини. Він переїхав лише через Камінку і поїхав до Соколї, де вже від осені агітував місцевий учитель Рудь, попирааний горячо до 1914 р. і староством і інспектором помимо протестів свідомих Українців. Богато витерпів ся парох Соколї о. Костюк цілу зиму і весну, поки не усунули його, а на останку викинули з мешканя. І батюшка Цурканович осїв в Соколї.

В Камінці минав перший день Великодня спокійно.

Аж вечером почало ся. Перед заходом сонця стали російські салдаги вішати російські фани на входовій брамі до церкви св. Николая на знак, що другої днини т. є. у Великодний Понеділок буде там правити батюшка. Міжтим рано запозів був о. Цегельський свою відправу в церкві св. Николая на Світлий Понеділок. А тому, що вже був вечер і було давно по вечірні, тяжко було вийти із сеї колізії. Вечером прийшов заступник начальника з тим, щоби відступити мійську церков батюшці, бо він довідав ся, що о. Цегельський має правити в церкві св. Николая. По довгих переговорах о. Цегельський згодив ся відступити церков св. Николая на 10. год. рано, бо не хотів пустити Москалів до мійської церкви. Другого дня правив о. Цегельський утренью в церкві св. Николая, о. Казанівський в міській, а людяма заповів о. Цегельський, щоби перейшли до міської церкви на Службу Божу, бо російські власти просили відступити від 10 год. рано церков св. Николая для салдатів, і додав, щоби не пхали ся на салдатське богослуженне тим більше, що церковця св. Николая і так мала. В пів год. по сій заповідженю знали вже уїздні власти про се, лише зміст був перекучений в сій змислі, що о. Цегельський сварив на людий, щоби не ішли до батюшки. Тимчасом над'їхав батюшка Цурканович і правив богослуженне в церкві св. Николая, на котре салдати і жандарми живо скликали людий. Місцевих було не багато, за те більше із сіл.

Зараз по Воскресеню, а може ще і підчас свят почало ся в уїзнім начальстві слідство против о. Цегельського і о. Казанівського за великодушну сповідь. Допитувано людий, що говорили священики підчас св. сповіді, а головню розвідували ся, чи дають розрішення людяма, що крали і грабили при помочі салдатів в часі приходу Москалів до Камінки. В сій справі переслухано двайцять кілька людий. Рівночасно появила ся у часописи „Львовській Губернській Вѣстникъ“ брехлива статя п. з.: „По слѣдамъ убійць“, повна клевет і напастий на о. Цегельського. В сій статі змальовано яркими красками „звірства Австрійцев“ в серпни і вересни 1914, арештованя і вішаня „русскихъ людей“, а головним виновником того всего названо о. Цегельського, пароха з Камінки стр., імя якого стало пострахом в цілій Галицькій Русі. Дальше розписує ся автор широко, що через цілий серпень 1914 р. перебувала в домі о. Цегельського австрійська жандармерія і поліція, на його доноси відбували ся суди на „русскихъ Галичанъ“ і що завдяки йому повішено у самій Камінці 2 священиків і 10 „крестьянъ“, а 10 священиків і 120 „крестьянъ“ вивезено. Статя, в якій не було ні слова правди, мала свою ціль: нею звертало ся увагу „русскихъ“ властей на особу о. Цегельського, котрого доси не мали за що чіпнути, а годі було вирвати з Камінки відразу, не наражуючи ся на недовіре народу.

В тиждень по Великодні з'явився в Камінці знова батюшка Панькевич і почав правити богослуження що неділі і свята, а навіть і в будні дні в церкві св. Николая. Проповіді його, голошені чистою українською мовою, мали той сам зміст, що давнійше, лише форма їх була острійша. Перед о. Цегельським звинявся, що не приїхав по своїй волі, лише приневолений Евльогієм, що загрозив йому відобранням парохії на Волині, коли би він не послушав його приказу і не приїхав до Камінки. Заразом в чорних красках малював положення духовенства в Росії. По за церквою провадив Панькевич незвичайну живу агітацію. Помічним засобом були знов рублі, які він розсипав з поручення начальника уїзду між нарід в домівці начальства. Крім того спроваджено з Росії збіжжя і за безцін роздавано між нарід. Головними збіжжевими „махерами“ був батюшка Панькевич і о. Діяковський з Полового. Наслідки агітації проявилися, хоч в досить слабій формі, коли мова йде про саму Камінку. Від часу до часу уряджував батюшка процесії через ціле місто, в котрих брали участь начальник, його чиновники, офіцери і салдати; колиж о. Цегельський просив дозволу відбути процесіональний похід на гроби померших, відмовив начальник, кажучи, що губернатор наказав процесії.

В другій половині цвітня підіслали Москалі одну збаламучену жінку до сотрудики о. Казанівського, щоби намовляла його до переходу на православ'я. Она казала: „Шкода Вас, Отче, Ви ще молоді. Як перейдете на православ'я, то Вас зроблять парохом і деканом. Дадуть Вам 200 рублів на місяць, позволять носити ся Вам по давньому і правити по давньому, навіть будете могли голити бороду і вуса так, що ніхто не пізнає по Вас, що Ви перейшли. А з о. Цегельським вже справа скінчена!“ З обуренням відкинув о. Казанівський сю мерзенну пропозицію. Небаром потім батюшка Панькевич стрів о. Цегельського на улиці і став намовляти, щоби поїхав до еп. Евльогія, підчинився його влади, а за те дістане 250 рублів на місяць, деканство і золотий хрест: „Еп. Евльогій знає про Вашу ревність“, казав батюшка, „і йому дуже залежить на тім, щоби Вас приєднати!“ Розуміє ся, відповідь о. Цегельського була ясна і рішуча. Між тим почали ходити слухи по Камінці, що небаром має наступити ув'язнене та вивезене о. Цегельського. Жерелом сих слухів був уїздний уряд. В тім самім часі явився у о. Цегельського також жандарм з припоручення львівської команди жандармерії і перевів слідство, причім сам робив дуже солодку міну і виказав незвичайно докладне знання камінецьких обставин з перед війни, а спеціально знав докладно про боротьбу о. старинний цвинтар, який хотіли перед війною захопити в свої руки неправильним способом наші національні противники і з сеї нагоди пога-

ними клеветами і брехнями напастували о. Цегельського по своїх „Wieka-ch“ і „Slowach“ і т. д.

В маю недобру кров викликали у московських кругах майські богослуження, які правили величаво оо. Цегельський і Казанівський перед гарно прибраним престольним образом Преч. Діви Марії. В загалі всякі зарядження священників в церкві спричинювали негодоване уїздних чиновників і офіцерів. Одного разу напівнув о. Цегельський дівчата в церкві, щоби поводили ся чемно на улицах і шанували свою честь, при чім ні словом не згадав про салдатів, хоч мав їх на думці. Однак ся пересторога викликала велике обуренє Москалів, а найбільше офіцера Трофановського. Такі негодованя і погрози чуло ся вічно, що кілька днів і то зі що раз більшим степенюванем так, що положенє ставало більше, чим невиносиме.

А батюшка „подвизав ся“ що раз завзятійше. Їздив на села, осадив якогось батюшку в Стрептові, а навіть підготовляв ґрунт в селах, де доси були московільські священики, що полишили ся на своїх місцях. Так то навкруги Камінки затіснив ся обруч „православних“ парохій. День 19. мая т. є. уродин царя визискав батюшка і начальник уїзду на те, щоби урядити велику агітаційну парад. Вже перед тим уфундував начальник „своїм коштом“ каплицю на гробах поляглих Москалів в сусіднім селі Руді. Ся каплиця сама собою була дуже гарна. (Не знаю, чи доси зберегла ся). Порішено посвятити її як найвеличавійше. На чин посвячення мали приїхати генерал-губернатор Бобринський, єпископ Евльогій, а кілька процесій мало іти із сусідних сіл. Однак так не стало ся, як ждало ся. В виду зближення австрійських війск до Сяну, генерал-губернатор і Евльогій виїхали до Росії, процесії відпачи, а приїхав лише львівський губернатор Мельников і 4 батюшки, між ними Панькевич. В руденській церкві відправили Службу Божу і посвятили каплицю. День 19. мая оповістили святочним і людям заказували працювати.

Дня 20. мая батюшка Панькевич „бѣжалъ“ в Росію і вже більше не вертав, а в Зелений Понеділок відправляв дернівський батюшка Службу Божу в церкві св. Николая. Се була остання відправа світського батюшки в Камінці стр. До діяльности батюшки Панькевича треба додати, що він заходив ся отворити школу в Камінці стр, під покровом св. Синода. В сій ціли списувало начальство шкільний інвентар. До отвореня школи не прийшло, бо наші війська перейшли Сян і бороли ся вже під Яворовом.

Кінець мая і місяць червень були дуже гамірні. Відбувало ся славне російське „отступленіє“ з Галичини. День і ніч їхали вози зі Львова, наладовані всяким добром. Тисячі і тисячі фір трену переїздили через Камінку до Росії. Відтак почали являти ся цілі валки возів, наладованих

людьми і пакунками. Коло возів ішли молодті чоловіки, жінки, парібки і дівчата і провадили худобу. Були се різні люди. Одного дня їхали німецькі кольтоністи, вигнані Мо- скалями о 4. год. рано з під Городка і Янова, другого дня такі наші селяни вигнані на силу, а також були і такі, що їхали з темноти, втікаючи перед „Германцями“, про яких ширено між народом несотворені нісенітницї. Камінецьку військову залого скріплено. В половині червня утікли з Жовкви уїздні чиновники, побули трохи в Камінці і виїхали до Росії. Відтак приїхав російський шпиталь, найшло бо- га- то салдатів і офіцирів тай обсадили публичні і приватні мешканя. Цілий поліційний персонал (яких 30 поліцаїв з кінями) всаджено на обійсте о. Цегельського, а половину мешканя забрали російські офіцири, не питаючи зовсім о дозвіл.

В суботу дня 19. червня спровадив ся до дому о. Це- гельського полковий батюшка, досить інтелігентний мущина. Він зажадав від о. Цегельського, щоби відступив йому мій- ську церков на неділю 20. червня — на богослуженє. Хоч як опирав ся о. Цегельський, він не хотів уступити, а вкін- ци пішов до уїздного начальника і приніс від нього писем- не припорученє відступити церков. І стало ся так. Батюш- ка правив о 9. год. рано свою Службу Божу, а о. Цегель- ський по нїм. Однак не довело ся вже свобідно вернути домів. Даремно ждала родина в дома. Коли о. Цегель- ський виходив з церкви, приступив до нього жандарм і ве- лїв іти із собою до уїздного начальства. Там сказано о. Цегельському, що ще того самого дня мають його вивезти до Росії як закладника. Те саме стрінуло рим. кат. пароха о. Чирека, кількох урядників і Жидів. На великі просьби родини удало ся виеднати дозвіл для о. Цегельського піти до дому в товаристві салдата з крісом на остро на обід і по річи. Але обіду не їло ся. Паковано річи. Зійшли ся різні люди з української інтелігенції прашати ся, між ними о. Казанівський, а відтак також церковний провізор, поваж- ний міщанин Фандерис. Прикра була хвиля. Небаром прий- шов другий салдат і велїв привести о. Цегельського назад до уїздного уряду, не даючи докінчити пакування і даваня останніх розпорядків. В уїзді замкнули о. пароха і нікого не пускали там, а родину брутально розганяли. За помочию сильних старань родини і знакомих повело ся видістати о. Цегельського ще на пів години до дому. Між тим вістка про те все рознесла ся стрілою по Камінці. Коло дому о. Цегельського зійшло ся дуже багато народу, щоби попрашати ся із своїм любим парохом. Плач і зойк розносив ся у воздух. Навіть батюшка зворушив ся, вийшов до народу тай успокоював, дивуючи ся, що нарід може так широко лю- бити свого пароха; — се в Росії не чуване. Плачам і рида- ням не було кінця. Чути було голосіне: „Батьку наш, на

кого нас лишаєш!" Відтак провадив нарід о. Цегельського через ціле місто аж до уїздного начальства; коли минали церков, знова дали ся чути плачі і голосіне. Коло уїздного начальства розігнали салдати нарід нагайками, не шадячи родини. За якої чверть години везли о. Цегельського враз з рим. кат. парохом Чиреком на однім візку, о який поставив ся останній. В противнім разі були би пігнали пішки, як се зробили з другими н. пр. директором народної школи із Сільця Вертипорохом. Коли їхали попри дім о. Цегельського, задержали ся, щоби взяти річи; при сій нагоді замахнув ся салдат на нагайкою на жену о. Цегельського, що хотіла в останне попрощати ся. Відтак поїхали в напрямі до Радехова. Там ночували. Опісля довший час пересиділи в тюрмі в Луцьку. Відси перевезли до Києва, де мабуть доси перебувають.

Між тим в Камінці пішли події бистро, одна за другою. Москалі спалили дворець, касарні, висадили залізничий міст на Бузі, підпалювали приватні будинки. В місті грабили Жидів. З дня на день стріли ставали голосніші, далі чути було карабіни. В суботу 26. червня приїхав заступник начальника уїзду Максимчук до Камінки з Радехова, де „уїзд“ вже від кількох днів сидів, щоби в неділю сповнити послідне насильство. По богослуженню прийшов він о 1. год. з інспектором російської поліції під мійську церков, а за ним надійшло яких дві сотні козаків з фірами. В очах численно зібраного народа поздїмали козаки звони, кидали їх немилосердно на землю, розбивали на кусні і покладали на фіри. Один звін був дуже старинний і мав гарний звук. Плачущий нарід розганяли нагайками. Колиж о. Казанівський питав ся Максимчука, на що забирають звони, сей відповів з кпинами: „Беремо звони в Росію заховати перел „германцями“. Відтак пішли Москалі під костел, здіймили і ту звони, але вже не було часу забрати. Треба було „бїжати“. Недобитки війська вже втікали бігом, палили за собою мости на Бузі, а в слїд за ними поцали летіти на Камінку австрійські шрапнелі. По півночі 28. червня з'явила ся перша австрійська патруля.

В сїм нарисі подано вязку важніших фактів. Щоби змалювати докладний і вірний образ подій і життя в Камінці стр у сїм нещаснім часі, треба би хиба списати цілу книгу. Майже кождий день приносив щось гіркого, а вжеж вінцем всіх благодатий, які принесли нам наші „Освободителі“, було вивезене о. Цегельського. І вже півтора року мучить ся бідний вязень, не знати за які гріхи та за яку провину в чужім краю, між чужими людьми, відірваний від своєї родини, від своєї праці, від своїх парохіян, ad maiorem Russiae gloriam!...

Свщ. Стефан Ковалів.

Що то є душа?

Хто узнає, що душа є єством іншим від тіла (нематеріальним, духовим), той признаєть радо, що душа не може умерти, що вона є безсмертна. Хто однак з Біхнером, Реклем та многими його прихильниками твердить, що душа є нічим більше як мозком, або фосфором в мозку, або що є його виділинами, так як пр. нирки виділяють плинну субстанцію, сей також в безсмертність душі ніколи не увірить.

I.

1. Пригляньмо ся подрібно сим закидам. Яку стійність має тверджене, що душа а мозок се одно і те саме, бо з недугою мозку лучить ся завсїгди недуга умова сиріч недуга житя духового, доказано вже се в попередній розвідці п. з. „Чи лю д с ь к а д у ш а є б е з с м е р т н а ?“. Коли до думаня в часі земського житя потреба чоловікові мозку, то з сего зовсім не слідує, що се мозок думає. Мозок служить душі — поки вона враз з тілом становить одно людське єство — немов за знаряд. Є вправді конечною умовою, але не причиною думаня. Стисло річ беручи, мозок не є знарядом думаня, бо думаня, яко чинности духової не можна виконувати за посередством матеріального знаряду. Мозок є лиш таким тілесним знарядом і середником, через котрий душа громадить матеріял думаня зі світа зовнішного, почім доперва вихіснує його через властиву працю духову. Мозок посередничить також в обявлюваню гадок на зверх. Тим то поясняєть ся, що часто забуреня в тім знаряді перешкаджають душі в докладнім пониманю (божевіле), а навіть можуть викликати цілковиту несвідомість, ідіотизм. Подібно п'яніст, для котрого фортепян є знарядом, але не причиною гри, добувати буде з розстроєного фортепяну навіть при добрій грі фалшиві тони, а як струни пірвуть ся, не зуміє грати мимо найліпшої впрочім знайомости гри на фортепяні.

Матеріялісти беруть се, що є тільки умовою думаня, за причину думаня, а се не є то само. Так пр. світло є умовою конечно потрібною для ока, щоби могло видіти, але не світло є причиною видження, тільки око. Так також і в стані спокуси душі з тілом в одну природу, й змисли й мозок є потрібні, щоби душа могла виконувати свої чинности духові, але не змисли ані мозок тільки душа думає. Душа не безпосередно, але за посередством змислів лучить ся зо світом її окружаючим. Образи предметів нас окружаючих

дістають ся через змисл до душі й становлять матеріял, з якого душа витворює предмети свого пізнання т. є загальн. понятя. В міру того, як громаджене сього матеріялу через органи змислові, які в мозку концентрують ся, є скорше й докладнійше, в міру того й думанє душі є доскональше. Мозок і органи змислові є знарядями, якими душа послугуєть ся при думаню. Як що ті знаряди поспують ся або не є відповідно розвинені, то й душа не може через них докладно виконувати своїх чинностей. До поясненя справи послужать слідуєчі приміри: Хтось має зір добрий, але коли смотрить через шибу брудну не багато зобачить; на зіпсованім апараті телеграфічнім і найліпший телеграфіст не подасть депеші; на розбитій скрипці й найславнійший віртуоз добре не заграє; зужитим пером і найліпший каліграф гарно не напише.

Можнаб іще додати, що після згаданої гіпотези чим мудрійший чоловік, тим більший повинен мати мозок і голуву. Тимчасом не завсїгда так буває. Часто-густо лучаєть ся як раз противно. Звісно з загального досвіду, що нераз люди дуже ограничені, придурковаті, ідіоти мають кольосальні голови. Те саме потверджують стислі досліди. Після наукових обсервацій важить мозок пересічного Європейця 1372 грамів (себто дрібку більше ніж 2½ фунта). Стверджено, що мозок многих дуже учених людей мав далеко менчу вагу. Так пр. мозок філософа й природника Ляйбніца важив 1257 грамів, а історика Делінгера навіть лиш 1207 грамів. Натомість знайдено у звичайних робітників, котрі особлившою мудростию не відзначали ся, мозки значно тяжші, бо важили 1650, а навіть 1952 грамів (зн. слівє чотири фунти).

2. Якби се було правдою, що фосфор в мозку становить житя духове, то зі всіх еств наймудрійшими мусіли би бути: вівця і гуска. Бо вони більше мають фосфору в мозку, ніж чоловік. Після сеї отже гіпотези булоб се великою почестю сказати кому: „Ти мудрий, як баран — або як гуска!“ Одначе сумніваю ся, чи на таке порівнанє згодили ся б навіть ті, котрі у фосфорі душі глядають.

3. Деякі говорять, що гадка й ціле житя духове є виділинами мозку. Поминаю, що таке твердженє є для кожного здорово думуючого чоловіка відражаюче та ординарне. Бо й чиж може чоловік бідше понижити себе, як тим, що свою гадку, котрою царює над світом, ставить на рівні з відражаючими виділинами нирок. Якби гадка й душа були лиш виділинами мозку, то жаден чоловік не міг би мати тої самої гадки, що другий, бо містота й будова мозків є у різних людей ріжні. Також не міг би чоловік у старости подумати о тім самім, що в молодости, позаяк вік змінє масу мозкову. Вкінці було би тоді річию неможливою добувати з других людей гадки через слова і письмє, тим

менче впоїти в когось нові переконання через розправи, диспути і т. п.

Якби се було правдою, що гадка й душа є виділинами мозку, то можна би довільно через одвітне відживлюване фабрикувати людські думки. Як поступовий пахар через відповідну пашу впливає на кількість і якість молока у корови; як поступовий ратай через штучний навіз плекає відповідні плоди землі, так через сам харч можна виховати добрих політиків, поетів купців і т. д.!

4. Деякі не хотять поняти, як в чоловіці має бути йще душа, котрої ані видіти, ані в цілім тілі досмотрити ся не можна. Прецінь — говорять вони — є чимало звірят від чоловіка більших та сильніших. Яструб має бистрійший від чоловіка зір, собака ліпший нюх. Риба без трудности запускаєть ся в глибокі води, птах з легкістю взносить ся у воздушні простори; чоловік знова лиш штучними приладами на одно й друге відважити ся може, та й то раз у раз карк собі крутить. Звірята можуть дуже добре жити без чоловіка, — чоловік без звірят обійти ся не може. Длячого отже в чоловіці має бути якась душа, котрої нема в найсильніших і найблагородніших звірятах?

Правдою є се, що говорять противники о здібностях і перевазі многих звірят. Так, чоловік є слабший. А однак те слабше під взглядом тіла єство царює над всіми звірятами. Звіря над звір'ятєм не вміло би так панувати. Видно отже, що є щось в чоловіці, що його виносить понад цілий світ. А тим є як раз його розум, його душа.

При помочи сього розуму, сеї душі може чоловік при меншій силі фізичній осягнути далеко більше, ніж звіря. Чоловік не має справді сили льва, але беручи оруже до руки, може зі львом мірити ся й віднести над ним побіду. Не посідає скрости птаха, але своїм розумом зуміє поконати всякі трудности, які ставлять йому гори й океани. Слух має не ліпший від звірячого, а прецінь учує розмову й музику віддалену о десятки миль, а навіть може й віків за помочию телеграфів, телефонів, фонографів і тим подібних винаходів. Чоловік, єство слабе тілом, так могуче є лише духом!

Є й такі, що говорять: Не вірю в душу, бо я її не видів.

А скільки є річий на світі, яких ми не бачимо, а котрі однак кождий розумний чоловік знає. Не видимо пр. воздуха, який нас окружає, не бачимо ріжних сил пр. вітру або електричності. А однак знаємо, що воздух окружає землю й є нам до життя потрібний. Ніхто не скаже, що не вірить, аби в дроті телеграфічній була електричність, бо її не бачить. Кождий мусить признати, що чимало є річий, яких видіти не можна. Пізнаємо їх доперва по наслідках. Не бачимо вітру, але видимо тільки, як дерева від вітру

порушають ся, як цілі хмари порошу в гору здіймають ся, як хмари пересувають ся і т. д. Не видимо електричності, але бачимо лиш, як трамвай від електричності посуваєть ся. Так само не бачимо душі, але видимо — і се кождому тверезому чоловікови повинно вистарчити — що чоловік говорить, т. є виражає свої гадки, робить винаходи, укладає величаві твори, до чого саме тіло не є здібне. З тих наслідків пізнаємо з цілковитою певністю, що чоловік має душу.

5. Інші знова запускають ся в давні часи й говорять, що через довгі віки цілком не було чоловіка на землі, а були вже рослини й звірята. Чоловік — говорять вони — зовсім не є найважнішим сотворінєм і царем на землі. Земля була колись без чоловіка, і прийде знов час, коли всі люди повимирають, а світ буде існувати по давньому.

Але й се доказує річ впрост противну. Коли видимо, що в якійсь місцевости великий рух, роблять порядки, замітають вулиці, ставлять тріумфальні брами, прикрашують дома, питаємо: який достойник там прийде? Так само, коли земля від віків маїла ся ріжноманітними рослинами та наповняла ся різнородними звірятами, коли з моря виступала земля й укладала ся в урожайні поля — розум нам мовить, що всі ті приготования мусіли мати якусь ціль. Так! усе те діяло ся, аби достойно прийати пана над всіми сотворіннями: чоловіка. Земля приготовляла ся цілі віки, щоб стати гідним мешканєм ества розумного, — щоби людський дух мав над чим царювати й оказувати свої здібности.

Якби ми увійшли до якої фабрики, урядженої з великим накладом, а не знайшли у ній живої душі, то непременно сказали би ми: Се дурниця! фабрика без чоловіка, котрий би у ній працював та з неї тягнув хосен!

Якби ми увиділи величаву каменицю, уряджену з великим комфортом і замітили, що ніхто в ній не мешкає, опять сказали би ми: Се дурниця! На що ставити такий дім, коли з нього ніхто не хіснує.

Так також дурницею був би і цілий світ, так чудно й мудро уряджений, якби не мав хазяїна і пана. А тим господарем є людський дух.

II.

Є також докази незбиті на те, що в чоловіці крім зміслів находить ся іще первень зовсім відмінний від тіла, мозку та їх знарядів, а тим є душа.

1. Першим таким доказом є розсіяне або задума.

Скільки то ми разів пр. сидячи іще на шкільній лавці підчас наших студій гімназійальних через якусь хвилину зовсім не знали, що викладає професор — найчастійше по

феріях святочних — але наші гадки линули гень-гень далеко до рідної стріхи та до родини. Голос професора порушав наші нерви слуху, вид катедри, таблиці, хреста та образів відбивався в наших очах, а однак ми о тім всім не думали, але зовсім о чім іншій. Є в тім наглядний доказ, що наша гадка є зовсім чимсь іншим, як змисли й мозок з нервами, бо може від змислів цілковито відорвати ся, є в тім доказ, що наша гадка є діланієм душі незмислової.

2. Другим подібним доказом є само свідомість.

Цілий організм людський заєдно змінює ся. Тіло підлягає за життя хемічній переміні матерії. Як в машині чинний і працюючий спалює ся вугіль і зживає ся вода, а часті зужиті мусять бути заступлені новими, так і в живіючій устрою зживають ся різні складники тіла, немов спалюють ся, а часті зужиті, видалені через легки, шкіру та нирки, мусять бути заступлені новими. І так в цілім людській тілі, навіть в твердих костях матерія безодпочинно змінює ся. По яких десяти літах нема вже ані одної частинки тої самої, що буда давнійше. Мимо сего чоловік має свідомість, що є тою самою особою, котрою був перед десяти літами. Від перших літ дитинства аж до глибокої старости чує ся чоловік завжди тим самим „я“, хоч його тіло, успособлене та його погляди вже кілька разів змінили ся. Так подібно, чи чоловік думає, чи говорить, чи дивить ся, чи чує, чи тішить ся, чи сумує, чи працює він умом, чи руками, завжди чує ся він тим самим „я“. Коли отже мимо такої безнастанної переміни маємо свідомість і знаємо о тім, що є ми одним і тим самим чоловіком через ціле життя, то видно, що є в нас крім тіла іще щось іншого, є первень, котрий зовсім не підлягає переміні матерії, а тим є душа.

Як що матеріялісти сього не узнають, то не повинні чоловіка вважати одвічальним за його давніші вчинки. В такім случаю не повинен судія карати проступника за його провини, котрі доперва по кількох літах зістали викриті; бо коли всі гадки й вчинки людські є лиш вислідом матерії, а матерія в чоловіці є вже зовсім інша ніж давнійше, то годі виконувати засуду. Бо тепер в тім чоловіці є зовсім інша матерія, ніж та, яка перед кількома літами допустила ся пр. підпалу, крадежі або убійства. Але на таке обурює ся здоровий розум людський. Найліпший се доказ, що той здоровий розум каже в чоловіці узнавати щось вишнього над матерією, а тим є душа невидима, нематеріальна.

3. На послідок сила духа над тілом.

Та сила показує ся найсамперед в силі уяви. Уяві приписують чимало наслідків навіть самі матеріялісти. Коли говоримо пр. о чудесних виздоровленнях записаних в Євангелію або взагалі в св. Письмі, або о таких, на котрі смо-

трить цілий світ в найновіших часах, як в Люрд, матеріялісти замічають, що все те було і є тільки ділом уяви. Не порушаємо тепер питання, чи таке пояснюване чудів є вистарчаюче. Але сам факт сили уяви над тілом є наглядним доказом істновання душі. Коли уява (сугестія) так може заволодіти над нервами, що під її впливом уступають хвороби, які видавалися невилічними, то видно, є вона зовсім чим іншим від устрою нервового й взагалі від матерії. Існує отже в чоловіці первень духовий, нематеріальний, себто душа.

Іще досадніший доказ на се маємо в незвичайній силі волі, яка найкраще виявляється в героях науки, характеру та християнської совершенности. Учений, який проводить безсонні ночі при умовій праці, коли тіло домагається спочинку, — монахиня, котра погорджує щастем світа, щоби перевести своє жите на послугах хвороби й нужди, — український січовий стрілець, який на власнім коні їде доброохотно на сю страшну війну, їде неустрашимо на кровавий бій, бо каже: добути, або дома не бути! — мученик, що з усміхом йде на смерть, аби лиш не випертися переконання, — отсе найвимовніші докази істновання духа пунуючого над світом матеріальним.

Тому то й віра в безсмертну душу та страх перед вічністю є у цілого роду людського, а сю загальну згоду людського роду треба вважати загальною правдою, що її вже Сотворитель вложив в людську природу.

о. Михайло Дороцький.

Науки про церкву

християнсько-католицьку і схизматичсько-православну.

НАУКА VI.

О первенстві Римського Папи і його непомильності.

„Се я з вами по всі дні до кінця світа“. (Мат. 28. 20.).

Дорогі християни-католики!

В попередній науці переконали ся ми, як то ложно учать православні схизматики о св. Петрі; хоч його в церковних піснях так православляють, як і ми, а то „каменем

і основою віри^{*)}); не хочуть вони однак так, як ми, також право-вірити, не хочуть сего узнати, що св. Петро в дійсності перед Спасителем вибраний на основу Церкви, на її видиму голову, на найвищого видимого Пастиря.

Пересвідчилися ми там далше, що правдиву науку о св. Петрі має лише наша католицька Церква, бо вона учить так, як заповідав нам сам Ісус Христос.

Та православні схизматики, не признаючи первенства, не признаючи верховної начальної влади св. Петрови, тим самим далше перечать і первенству кожного Папи Римського.

Тому знов у нинішній науці розглянемо сю другу відмінну точку між католиками і схизматиками, а то науку о первенстві Папи Римського.

О св. Климентіє, Папо Римський, котрого віднайдені моші з Криму в Рим перенесли наші св. славянські Апостоли Кирил і Методій, моли Всевишнього Бога о просвічене всіх християн світлом Божої правди!

I.

Православні схизматики головнo вчать: Головою Церкви є сам Христос; Він невидимо управляє Церквою, а видимо правлять нею собори Богом наставлених архипастирів; отже найвища власть в Церкві приналежить вселенським соборам, а не одному Папі Римському.^{**)}

Наша-ж католицька Церква вчить так: Як межі всіми Апостолами один св. Петро був перший що до гідности і що до влади, так і між усіма єпископами один лише наслідник св. Петра є перший що до гідности і що до власи в цілій Церкві.

Як з початку з волі і установи самого Спасителя Церквою управляли св. Апостоли в полученю і під начальним проводом св. Петра, котрого одного зробив Ісус Христос верховним Пастирем цілого свого стада так і по смерті Апостолів і св. Петра управляють Церквою єпископи в полученю, в єдности і під проводом наслідника св. Петра.

І як уже самі Апостоли в дуже важних справах для більшої поваги і розваги збирали ся разом на спільні наради, от як пр. на перший апостольський собор в Єрусалимі, і як там під проводом св. Петра при співділаню ласки Духа св. видавано рішення обов'язуючі для цілої Церкви, так само і пізнійше в дуже важних справах зізджали ся єпископи з цілого світа на так звані вселенські чи то всесвітні собори, на котрих під проводом наслідників св. Петра видавано правила і закони для цілої Церкви.

*) Гл.: стихіри литійні на празник св. Петра і Павла.

**) Гляди: Почаївський Листок з 1905, стор. 12.

Як бачимо отже, не самі лише вселенські собори, які не все легко можна скликати, і яких доси було що йно два-цять, управляють Христовою Церквою на землі, але голов-но і передвсім наслідники св. Петра разом з прочими епископами, і то в той спосіб, що наслідник св. Петра править цілою Церквою, подинокі епископи правлять певними точно означеними областями, званими єпархіями або дієцезіями, і то в залежності від наслідника св. Петра, а зібрані на вселенські собори під проводом на лідника св. Петра ви-дають закони для цілої Церкви.

Такий то є лід найвисшої управи в Христовій Церкві, установлений самим Господом Ісусом Христом і Його св. Апостолами нам переказаний.

Тому дуже дивно, що сего ладу православні схизматики не хотять узнати, та найвисшу власть приписують аж все-ленським соборам, вони, що за 1000 років не встигли скли-кати ані одного вселенського собора.

Хтож отже в дійсности править схизматицько-право-славною Церквою?

В Росії править церквою цар і синод, котрим завідує світський урядник; схизм. церквою в Туреччині управляє цар-городський патріярх; грецькою схизм. церквою править синод в Атенах, і т. д. І так, скільки по різних державах схизма-тицько православних церков, стільки має схизм. прав. цер-ква голов. І деж тут один пастир і одно стадо? де і все-ленські собори? де одноцільний заряд цілої церкви? Га, відбігли вони від начального Пастиря, від наслідника св. Петра, тож справедливо тепер блукають, як ті розсипані вівці.

II.

Але хтож то знов є тим начальним Пастирем Христо-вого стада на землі, хто є тим наслідником св. Петра? Чи може, нехай не в гріх се буде сказано, російський цар? чи може царгородський патріярх, чи хто другий? Ніякому ца-реви не віддав Спаситель ключів свого царства, ані жадно-му другому Апостолови, лише одному св. Петрови. Тож і правним наслідником св. Петра є лише той єпископ, кот-рий по смерті св. Петра правно засів на його місце. А що св. Петро був около 25. літ єпископом Риму, що в Римі і з Риму правив цілою Церквою, що в Римі поніс, претерпів мученичу смерть, на власне бажане стрімголов до хреста прибитий, тому і начальна гідність і вся власть св. Петра перейшла правно лише на кождочасного римського єписко-па, чи то, Папу Римського. Папа, слово грецьке, на нашу бесіду значить: отець. Отже наслідника св. Петра називаємо Папою, т. є, Отцем духовним цілої Христової Церкви на землі. Папу називаємо також:

святійшим Отцем. Не значить то однак, що кождий Папа є святим, лише, що його найвисший уряд є святий; так і Христос Господь назвав Симона-Петра: „Блажен еси Симоне, сину Йонин“. Уряд, згідно властью Папи означається ще звичайно словами: Петро́ва Столиця, Свята Столиця або Апосто́льська Столиця, а се знов від сего стільця, на котрий сїдав св. Петро при навчованю. Сей столець єще днесь показують в Римі, в церкві св. Петра.

Що св. Петро був в Римі, о тім згадує він сам в своїм посланню, а про його мученичу смерть в Римі полишив нам писемну записку третій його наслідник, Папа Клементій Римський, котрий так пише: „Тут згинули замучені Петро і Павло з великим числом вибраних, полишаючи серед нас гарний примір“. В Римі находить ся також гріб св. Петра, над котрим є вибудована величава церква; а перед самим гробом св. Петра горить безнастанно понад 100 ламп.

І римські єпископи дійсно виконували все найвисшу власть в Церкві від самого початку і все визнавано їх головою Церкви. І так, коли ще жив св. Апостол Іван, то коринтійські християни в однім спорі не до св. Івана удались, а до Римського єпископа, Климентія. Римські єпископи проводили все на вселенських соборах чи то лично, чи то терез своїх делегатів. Коли на халкедонським соборі відчитано лист Папи Льва Великого, всі зібрані єпископи і східні і західні закликали: „Петро промовив устами Льва; нехай буде виклятий, хто вірить інакше“. Так сказав і св. Августин; коли Папа осудив ложну науку Пелаягійнів, він сказав: „Рим проговорив, справу закінчив“. Сеж є воля Христа, щоби св. Петро мав аж до кінця світа наслідників. Тому то з бігом століть валили ся світські престולי, зникали держави і народи, пропадали всякі лжеучителі — одно Папство стоїть непохитне; і не буде до кінця світа такої пори, щоби в церкві не було Папи, еднаючого вколо себе все стадо Христове, та стоячого на сторожі всього того, що заповідав нам Господь, на непохитній сторожі неомильної правди Божої.

III.*)

Бо Церква навчаючи вірних Божого слова ніколи не може помилитись, ніколи не може вірних в блуд впровадити. Таж не налармо сказав Ісус Христос, що буде з Церквою своєю по віки; не даром св. Павло називає Церкву „стовпом і утвердженем правди“. А сей непомильний

*) Гляди: О. Фр. Шпіраго, католицький нар. катехизм в перекладі о. Яр. Левицького ч. I. ст. 308. і д.

уряд учительський виходує Церква 1) на вселенських соборах, 2) через спільне рішення єпископів цілого світа, хоч не зібраних на собор, і 3) через Папу.

Вже Апостоли скликали перший вселенський собор до Єрусалиму 51. р і назвали свої рішення ви роком самого Бога. Таксамо поступали і наслідники Апостолів. До важности однак ухвал соборів конечно, щоби Папа їх потвердив. Вселенські собори видають остаточні рішення лише по довгих дослідах і зрілім намислі. Такі рішення вселенських соборів є непомильні.

Непомильна є також наука всіх єпископів з цілого світа разом з Папою Римським, коли вони про ту саму справу в однаковий спосіб навчають, бо неможливо, щоби ошибались всі єпископи, о яких говорить св. Кипрія́н, що вони становлять Церкву, і над якими чуває неустанно сам Спаситель.

Непомильно навчає і сам Папа Римський, але лише тоді, коли Папа оголошує яку правду віри яко голова і найвищий Учитель для цілої Церкви. Се слідує зі слів Ісуса Христа до св. Петра: „Ти єси Петро, і на тім камені збудую Церкву мою“, і з тих слів, котрими дав йому силу: „утверджувати братів своїх“. Не може тому помилятись той, котрий є каменем Церкви, не може ошибатись той, за которого сам Ісус Христос молив ся, щоб ніколи не зменшала віра його, та щоб він ще і про них братів у вірі утверджував.

Так — як св. Петро сам перед іншими Апостолами дістав від Ісуса Христа повноту всьої власти в Церкві, то й учительські рішення його наслідників, Папів Римських, є непомильні, самі через себе, а не доперва через згоду інших єпископів. Бож самі вселенські собори називають Римського єпископа: „Отцем і утителем всіх христия́н“, бо і вся Церква дійсно спочиває на камені Петра.

Непомильності Папи не признають однак православні схизматики, та ще до того сміють ся з нас католиків, що ми нібито уважаємо Папу „безгрішним“. Не „безгрішним“ є Папа, бо кождий чоловік на світі є грішний, але лише „непогрішимий“ є Папа Римський. Та як то можливо, щоби Папа, один чоловік, був непомильний — може дехто з Вас поспитати. Ото, Папа, як чоловік, може ошибати ся, як кождий з нас, може навіть грішити, як і ми, в своїм щоденнім буденнім приватнім житю. Коли однак Папа, як намісник Христа, як наслідник св. Петра оголошує яке учительське рішення, тоді ділає на него св. Дух і не дозволяє йому зблудити. Як в старім завіті ділав Господь Бог пророків учасниками своєї всевідуности через дар пророцтва, як Апостолів і других Божих угодників робив Бог учасниками своєї всемогучости через дар творення чудес, так робить Бог і Папу учасником своєї правдомовности, даючи йому дар

непомилності. Не всьо однак, що робить Папа, як голова Церкви, має цїху непомилності; не є пр. непомилні його розмови з вірними. А навігь розпорядження, які містять в собі науку для Церкви, не є в цілости непомилні. Непомилними є лише ті нечисленні слова, які очевидно і безпосередно заключають рішене що до якоїсь правди віри або обичаїв, а всі інші слова, які служать до узасаднення і викінчення цілости якогось рішення не мають уже цїхи непомилності. Учительські рішення Папи відносять ся лише до наук релїгії і до добра душі.

І вже добігає 2000 літ, як Христовою Церквою правлять непомилно, як Петровою Лодкою кермують непохитно наслідники св. Петра, Папи Римські. Доси було їх около 260. Над ними всіми чував Спаситель світа, так що ніякий блуд релїгійний не вкрав ся до Церкви Христової.

Як то красно, коли коло вітця збираєть ся вся родина і спільні молитви заносить до Отця небесного; якже то Бог благословить таку родиву!

А як же то величаво і пречудно, коли около Святїйшого Отця еднають ся в послуху і любови мільйони вірних дітей Церкви св., вся Божа родина; як коло свого видимого Пастиря громадають ся всі вірні вівці стада Христового! А Святїйший Отець, як той Мойсей з гори синайської, підносить свої руки до неба і просить, благає небесного Отця о прощенє, о помилуванє, о пощаду для народів христїянських; або, по приміру св. Апостола Петра, підносить свої благальні очі до Спасителя, і молить, благає, особливо в нинїшних лютих часах: „Господи, ратуй стадо своє, Господи втихомири шалїючу бурю, Господи спаси мільйони дітей Твоїх!“ І дійде до неба ся мольба Пастиря за мільйони овець. І будьмо певні, що ніяка адава сила по вік не одолїє Христового Стада. Амінь!

НАУКА VII.

О походженю св. Духа і о Непорочнім Зачатю Матери Божої.

„Сказав їм Ісус: Мир вам; як післав мене Отець, і я посилаю вас. І, се промовивши, дихнув на них і сказав: Прийміть Духа святого“.
(Іван XX. 21. 22).

„Промовила Марія: Величає душа моя Господа, і зрадував ся дух мій о Бозї Спасї моїм“.
(Лука I. 46. 47).

Дорогі христїяни-католики!

В попередних науках перейшли ми вже дві точки, в яких ріжнить ся наука Церкви схизматичко-православної

від науки Церкви християнсько католицької. Побачили ми там, що схизм. прав. Церква не має правдивої науки про св. Петра і про верховне начальство Папи Римського. А що ці дві точки відносять ся до урядження Христової Церкви, то бачимо, що схизм. прав. церква не є так уряджена, як то установив був її божественний Основатель Ісус Христос, що отже є вона справді тим небезпечним кораблем, на котрім нема що пускатись до краю вічності, бо то є корабель без начального Керманича.

Днесь знова побачимо, як то фалшиво учить схизм. прав. церква о походженю св. Духа і о непорочнім зачатю Пр. Діви Марії.

Царю небесний, Утішителю Духу Істини, прийди і всели ся в нас, і просвіти нас світлом Божої Правди.

О всенепорочна Діво Маріє і Мати Божа моли ся за нами.

I.

Схизматицько - православна церква вчить, що св. Дух походить лише від Бога Отця, а не походить і від Божого Сина, бо сказав Ісус Христос так: „Дух правди, що від Отця походить, той буде свідчити про мене“; а й св. Отці на соборі определили так: „вірую в Духа св., котрий від Отця ісходить“.

На позір виходилоби, що правда по стороні православних схизматиків. Та ми пригляньмось докладнійше до св. Євангелія і до рішення царгородського собора. І так:

Сказав вправді Спаситель ці слова: „Як же прийде Утішитель, котрого я пішлю вам від Отця, Дух правди, що від Отця виходить, той засвідчить про мене“. Але не треба забувати і на ті слова, які вже перше сказав Ісус Христос, а то: „Я і Отець одно єсємо“ (Іван X. 30); не треба забувати і на ті слова, які сказав Спаситель до св. Ап. Филипа, коли сей просив Його: „Господи, покажи нам Отця, а до волі з нас“! Тоді то сказав виразно Ісус Христос Филипови: „Хиба не ймеш віри, що я в Отці, а Отець в мені — Як жети кажеш: покажи нам Отця — хто видів мене, видів і Отця“ (Іван XIV. 910)

Що ж значать ті слова? Не що инше, лише те, що коли Отець і Син одно, то св. Дух, виходячи від Отця, рівночасно виходить і від Сина. Тим більше мусимо так вірити, що сам Ісус Христос се виразно зазначає. І так, раз, як ми вже чули, говорить Спаситель, що св. Духа Він сам пішле від Отця, а другий раз, що св. Духа пішле Отець в ім'я Його. Ось ті слова: „Утішитель-же, Дух святий, котрого пішле Отець в ім'я моє, той научить вас усього“ (Іван XIV. 26); „Той мене просла-

вить: бо з мого прийме і звістить вам. Все, що має Отець, моє; тому я сказав, що з мого прийме, і звістить вам" (Іван XVI. 14-15).

Чи ж не наглядно учить нас сам Ісус Христос, що св. Дух виходить рівночасно як від Отця, так і від Сина?

Та є в св. Євангелію ще наглядніші слова про походження св. Духа і від Бога Сина. Пригадайте собі, дорогі, як то Ісус Христос по своїм воскресенню явився Апостолам при замкнених дверях і сказав їм; „мир вам“; даліше так там читаємо: „І се промовивши (Ісус) дихнув, і сказав їм: Прийміть Духа святого. Кому відпустите гріхи, відпустять ся їм, а кому задержите, задержать ся“ (Іван XX. 22-23.).

Хто ж тут дихнув, або вдунув? Ісус Христос, Син Божий! Кого вдунув на Апостолів? Святого Духа! Чи ж отсе не виходить св. Дух і від Бога Сина? А вже ж, що виходить, бож силою того св. Духа, котрого тепер як раз Син Божий дав Апостолім Апостоли дістали власть, людям гріхи відпускати або задержувати. Чи ж не ясна наука св. Євангелія про походження св. Духа також і від Божого Сина? А вже ж, що ясна! І всі христіяни доброї волі мусять ту науку св. Євангелія і католицької Церкви за правду узнати, бо се наука, подана нам самим Спасителем, се наука св. Апостолів і Євангелістів.

Так само вірили і св. Отці, на котрих несправедливо покликують схизм.-православна Церква Колиж св. Отці в в нікейсько-царгородській символі віри помістили лише слова: „і в Духа святого, від Отця ісходящего“, то виписали се так тому, бо як уже знаємо з попередчих наук, грецько-царгородський єпископ Македоній почав ложно учить, що св. Дух не походить від Отця, а є лише сотворінем Божого Сина. Отже тому, щ. Македоній виступив лише проти походження св. Духа від Отця, то й св. Отці се головню з натиском зазначили в символі віри, цілком не думаючи тим перечити походженню св. Духа і від Божого Сина, бож вони знали добре науку св. Євангелія.

Так отже бачимо, що правдива наука про походження св. Духа є лише в Церкві християнсько-католицькій, а схизматичко-православна Церква, хоч має те саме св. Євангеліє, не хоче сеї очевидної правди віри узнати, отже і в тій точці не має вона правоту.

II.

Подібно є в них і з вірою в непорочне Зачатє Прч. Діви Марії. Учуть православні схизматики, що Пресвята Богородиця не є непорочно зачатя, що се є вдумка католиків, що Мати Божа почала ся без гріха первородного.

Погляньмо однак, М. Д., до св. письма, до науки св. Отців східної і західної Церкви, а пересвідчимо ся, де правда.

Вже в старім завіті пророк висказує ся про Преч. Діву Марію так: „Вся красна єси, ближняя моя, і порока (гріхової змази) нема в Тобі“ (Піснь пісний 4. 7.)

Тай Архангел Гавриїл при благовіщенню так пречудно привитав Преч. Діву Марію: „Радуй ся благодатная, Господь з Тобою“; значить, що Преч. Діва Марія була вся наповнена Божими ласками, так що Господь був з нею. Колиби однак Пресвята Богородиця мала на собі гріх первородний, чи міг би Архангел такими словами її поздоровити?

О непорочнім зачатю Божої Матери учать і св. Отці східні і західні. І так св. Діонісій говорить: „Лякаємо ся сказати, щоби Мати Господа була дочкою діавола (то є гріха), Цариця Ангелів слугою проклятого; лякаємо ся назвати нечистою, котра вийшла з уст Божих“. А св. Іван Золотоустий каже: „Великим чудом є Преч. Діва Марія: Хтож святійший над Пречисту? Нї пророки, нї апостоли, нї мученики, нї патріярхи, нї се-рафими, нї херувими“. Св. Августин знов так говорить: „Коли єсть бесіда о грісі первороднім, не хочу ані згадувати про Преч. Діву Марію. Нема сумніву, що Мати Господа нашого зістала виключена від змази первородої, бож ії Син не може мати з гріхом нічого спільного; ані слушність, ані справеливість не дозволяє припускати, щоби се вибране начине мало участь в грісі первороднім. Марія ділить з нами природу, але не ділить вини“. О Маріє — кличе св. Ефрем — Ти була чистою і непорочною; перше святою, ніж зачатою, перше благословенною, ніж уродженою“. А св. Іван Дамаскин взиває: „Радуй ся, Ти одна Матерію Божою, небесним, земним і підземним окрасо! Ти яснійша від усякого проміння, Ти чистійша від усякої чистоти“.

Чиж не наглядно учать св. Отці про непорочне зачатє Преч. Діви Марії?

І дійсно! Чиж міг Господь Бог на се дозволити, щоби Мати Його любленого Сина оставала хоч на хвилину в неволі гріха первородного? Неможливо! Тому Господь Бог вже в першій хвилі зачатя Преч. Діви Марії примінив для неї наперед оwoчі своєї смерті, своєї Жертви, увільняючи і охороняючи першу Діву Марію цілковито від гріха первородного. Мати Божа, як і всі люди, потребувала спасеня через Божого Сина, і Вона дійсно зістала через Божого

Сина спасена від гріха первородного, зістала відкуплена, але вже наперед, упереджаючи, вже в першій хвилі свого зачаття.

Тому то й сама Преч. Діва Марія співала перед своєю тетою Єлисаветою: „Величає душа моя Господа, і возрадував ся дух мій о Бозі Спасі моїм“.

Тож і наша греко-католицька Церква від давних часів величає Пречисту Діву Марію в церковних піснях „непорочною“, „пренепорочною“, „всенепорочною“, „без гріха зачатою“.

Приміром: „Достойно єсть яко воістину блажити Тя Богородицю, всеблаженну і пренепорочну Матер Бога нашого“ і т. д. Або в сідальни співаєм: „Яко всенепорочная невіста Творця“; або на вечірні: „Єдина єси от віка непорочна“. А й в старій церковній пісні, яку залюбки співають наші Лемки, читаємо:

„Ти в грісі первороднім
єси не зачата —
В небо з тілом і душею
чрез Ангела взята“.

Вкінці від найдавніших часів святкує наша Церква празник в честь „Зачатя св. Анни“, як св. Анна зачала в своїм лоні Пречисту Діву Марію, котру ми в той празник пречудними похвальними піснями величаємо.

Тому і Папа Римський, Пій IX., видячи, що ціла велика християнсько-каголицька Родина величає Преч. Діву Марію яко непорочно зачату, видав догматичний декрет, в котрім пише: „Опреділяєм, що наука, котра удержує, що Преблагословенна Діва Марія була від першої хвилі свого зачаття за особливою ласкою і привилеем Всемогучого Бога з огляду на заслуги Ісуса Христа, Спасителя роду людського від всякого порока первородної вини захована вільною, що отже та наука є від Бога обявлена, і тому має ся вірними кріпко і постійно вірувати“.

Отже не католики видумали віру в Непорочне Зачате Пресв. Богородиці, але сю віру сам Бог обявив через старозавітного пророка, через Архангела Гавриїла, устами самої Діви Марії, наукою св. Огців і всеї християнсько-католицької Церкви, вкінці через догматичне її оголошене найвищим і неомільним Учителем Церкви, наслідником св. Петра, Папою Римським.

І схизматичько православна Церква так само величає Пр. Богородицю, так само православить її як і ми, однак не хоче вірою ствердити сего, що своїми устами говорить

і співає, не хоче на рівні з нами правовірити в Непорочне Зачатє Матери Божої

О Боже Добротливий, наверни, благаємо тя усердно, і весь православний Восток на лоно християнсько-католицького правовіря! Амінь!

Осип Сліпий.

Рудольф Айкен і его погляд на християнство.*)

(З нагоди ювілею.)

(Кінець.)

IV.

Через многі віки і покоління переходило християнство однак через зручне примінене до обставин і духа часу — воно все заховувало свою не ікальність і свій маєстат. Навче той замок на гранітній скалі, що не боїть ся ні вихрів ні бур — так сильно стояло християнство на своїх непоколюбимих основах. Та часи змінили ся — каже Айкен! Цілий порядок християнства підтягнуто ревізії. Критичний ум людський значно заострив ся. Він ставить днесь такі питання, які нікому передше і на думку не приходили. Де перше панувала гармонійна згода — там тепер відкриває ум головно самі суперечности — а те що уходило колись за вдовольяючу відповідь — стало новим питанням. Те що передала традиція не хоче він приймати без дискусії. Новочасний дух критиканства випер християнство з его домінуючого становища та примусив ставити опір его закидам.

І щож за закиди видвигнено проти Христової науки?

1. І так найлерше повстав запит про становище Церкви. Вона приняла ролю посередництва між Богом а душею і стала домагатись собі божої почеси. Чиж своїми церемоніями, девоціями і таким иншим, кажуть противники, не стаснула Церква релігійного житя та стала тому грозити ему великою небезпекою? Вправді її приклонники стануть сейчас покликуватись на її божу установу — але проте нині можна вже сумнівати ся! Слова, на які вони покликують ся, здаєть ся таки, що се церковна інтерполяція.

2. Рівнож в иншій історичній освітленю являєть ся днесь центральна догма воплочення Сина Божого. Історичні досліди доказують, що вона також підлягла еволюції. При

її повстанню ділали сильно особливі обставини і тогочасні потреби. Під нинішню хвилю — вони не дадуться полагати з новим способом думання. „Наука, що Бог в якійсь особливій хвилі в історії прибирає людську природу, що одна особа є zarazом правдивим Богом і правдивим чоловіком, містить такі поняття, проти яких бунтується і мусить бунтуватися не лиш стисло наукове думане модерного чоловіка, але й релігійне пересвідчене. Наше поняття о божестві є далеко глибоке і ширше, а в чоловіці за много ми видимо услівности, обмеження і залежности, щоби могло знести таку безпосередню злуку двох еств“. А немислиме воно тому, що заховати рівновагу в такім дуалізмі зосім виключене. Бо тоді будьто Бог перемінив би природу людську, так що з неї осталаби ся лиш тінь, будьто знова чоловік нарушив би природу правдивого Бога.

Непонятним а зглядно дивним є і то, що треба було для Бога аж хрестної смерті Сина Божого, щоби дати ся переблагати за нанесену обиду. Таке поняття тхне аж надто мітологічною приправою! А вжеж зовсім не відповідає модерному духови часу — посередничний уряд Христа. Нинішнє людство шукає безпосередного зближення до Бога, а в посередництві бачить єще більше віддалення чим зближення. Що знова відносить ся до самої особи Христа, то нема сумніву — що ми на неї дивили ся через окуляри пізніших віків, які дійсний образ прикрасили різними орнаментами. Воно правда, що постать Христа велика, але вона лежить все таки в людській області.

3. Дальший закид слідує проти християнської етики. Коротко кажучи, вона хоруге на розніжнене, лагідність і опортунізм. За мало в неї гарту і енергії, щоб опертись злу і звести з ним рішаючий бій. В кожній кризі вона ратується компромісом. Християнська мораль обильна в діла милосердя, але заведене належної справедливости в людським пожитю — се твір новочасу. Чи ж на многі бруталности і насильства не дивило ся нераз християнство поблажливим оком?

4. Подібно як поняття воплочення стоїть і наука про відкуплене в вражаючій дисгармонії до переконань нинішнього часу. З кінцем старинного віку людскість чула ся дуже умученою і висиленою, тому ідея відкуплення зовсім підходила під її смак. Чоловік вірить днесь в поступ а дотеперішні здобутки техніки, медицини, адміністрації і т. д. піддержують его кріпко в тім переконанню. Він прецінь вже в многім поконав м гучу природу, через те і віра в поміч Божу — стала ему гейби злишною.

5. До подібного висновку приходять нині чоловік через застанову над природою. Християнство віддало примат духови і підчинило его волі цю природу. Теперішній стан показує вовсім відворотне явище. Природа добила ся са-

мостійности. Своєї автономії вона ніколи не зрікала ся і не дозволяла на порушене своїх прав. Тому чудо в християнським значіню того слова — не даєть ся погодити з її законами.

б. Свою безмежну власть простягнула природа і над самим чоловіком і він чуєть ся під її покровом вдоволеним.

Своїми пестощами і ласощами вона надто прикувала людство, щоби воно могло еще поза нею шукати иншого світа. Чоловік зрік ся мрій в позагробове житє.

То в головних нарисах білянс великої кампанії проти християнства. При помочи всіх тих атутів атак на него удав ся. Християнство захитало ся, хоч до тепер здавав ся всякий напір даремний. „Така гадка ворогів — каже Айкен; — може тріумфують вони за скоро, може й зовсім неслухно. Але і неупереджений обсерватор мусить признати, що християнство позбавлене давних становищ і що воно перейшло в дефензиву“.

V.

Вже сама характеристика християнства, яку подав Айкен, вказує сейчас, що він поминув найвизначнійшу ціху християнської науки — а се факт, що вона ціла оперта на надприродних чинниках. Се зробив Айкен зовсім свідомо, бо як сейчас побачим, надприродний елемент він хоче зовсім усунути. Тут як раз показує ся також і те, що закиди, які видвигнено проти християнства вивели і Айкена самого з рівноваги. На ґрунті Христової віри він почув ся непевним. Тому він задумав перевести реформу християнства, і то в сей спосіб, що християнство мусить зречи ся з деяких своїх правд в користь модерної філософії, щоби заховати той вплив і те становище, яке мало до всі часи. Як однак представляє собі Айкен той, зреформований християнізм, того ближе він не з'ясував. На всякий случай цілий надприродний елемент, віра в Пресв. Тройцю, Тайни, чуда, божество Христа, і т. д. не мали би там місця. Ставлячи таке домаганє Айкен за одним начерком пера знищив цілу будвлю, котрою перед хвилию він сам еще так дуже одушевляв ся. З християнства позістають в таким разі лиш руїни — останки давного храму, які задержують еще стару почесну назву. Те жадане зреформованя ставить Айкен передовсім до католицизму, який не подобає ся ему також ізза незмінности і заскоружлости своїх догм, і ізза лиш поверховної злуки аристотелівської філософії і римської організації та пересякнення цілого релігійного життя церковщиною. Але і протестантизм не найшов в него ласки — старий через свій погляд на авторитет біблїї і деяких католицьких догм, новий через свої симпатії до пантеїстичного світогляду. Тому дякує він чемнень-

ко за дотеперішні услуги цілому християнству — а на будуче він мріє про нове. Але чи слушно відправляє так Айкен старе християнство — чи воно справді, як той старий слуга, неспосібне вже до праці?

Одною з таких правд, що вже перестаріла для нинішнього віку на думку Айкена є божество Христа. Він стоїть тут зовсім під впливом ліберальної протестантської біблійної критики і як послухний ученик переповідає докази і закиди своїх учителів. Щоби зрозуміти, яка зв'язь існує між обома природами в Христі — божою і людською, Айкен не дивиться на те, як розуміли її християнські віки і що каже св. Письмо. Богочоловічий характер Христа і його уряд посередництва, противляться зовсім поняттю нинішнього чоловіка.

Що бажає модерного чоловіка безпосередньо зблизитись до Бога — каже Айкен, оправдане, свідчить факт, що до сього самого стреміли і визначні святі католицької Церкви, як пр. Августин і Франц з Ассізі. Та хто ближше знає тих велитнів духа, той сейчас скаже, що посередник Христос був для них рівночасно самим Богом і виповняв зміст цілого їх життя. Сам закид опирається на непорозуміння католицької догми. Коли через сполуку божої і людської натури став Христос посередником, то не значить це, начеби Христос був якимсь середнім еством, зложеним з Бога і чоловіка — лиш що обі природи людська і божя — обняті одною особовістю другої особи божої в Пресв. Трійці. Посередником отже не є якесь третє ество, лиш Бог. Тому трудність, начеби це було проти духа, стремління і бажань модерного людства зовсім упадає.

Рівночасно з сим инакше треба дивитись на проблем терпіння і задоситьучинення. Через свої добровільні страсти і смерть хрестну дав Христос найповнішу сатисфакцію Богови. Однак це не треба розуміти так, як виходило би з Айкенового розумовання, начеби розгніваний Бог потребував переблагання. Тоді радше відкуплення було би більше конечним для самого Бога, як для чоловіка. Через терпіння і жертву Христа став чоловік в правнім відношенні до Божества. Бог є не лиш любов, але і справедливість. З поняття строгої справедливості виливаєся поняття відкуплення.

Ті хибні поняття, які підсунув Айкен християнству, походять всі як раз з неправдивого розуміння воплощення. Сполука обох природ, як признав сам Айкен — це центральна догма в Христовій науці, задля сього всяка неточність в її розумінні міститься при кожній нагоді. Сполука Божества і чоловіцтва се природний конгломерат ані злите. Тому не можна представляти собі його як переображене чоловіка в Бога або Бога в чоловіка, так як то здає ся Айкенови.

IV. вселенський собор в Халькедоні (451) поставив ту kwestію зовсім ясно, о скільки при містерії можна се досяг-

нути. Дві природи злучені в Христі — не змішані ані не переіменені, ні знова розділені ані розлучені. Дві природи не порушені з'єдинені в одній особі. Від того часу всі поважніші христологічні спори втихли раз на все в церковній історії. Самого образу Христа ніколи церква не порушувала а тільки представляла его так, яким зобразили нам Євангелісти. А про їх достовірність навіть ліберальна критика протестанська годить ся в дуже многім з католицькою традицією.

Потреби самого відкуплення як такого Айкен не перечить. Суть его бачить він в пізнанню недостаточности людських сил і тому конечній потребі помочи висшої сили, яка піднесла би чоловіка понад уровень часової переминаючости. „Ми добавуєм тепер — признає отверто Айкен — щораз більше пусті фрази про людську величність і гідність — чим то в минулих часах так еще захоплювали ся. Ми починаєм доглядати ся в чоловіці більше малічи чим величи“. Айкен звузив тут християнську науку, яка учить, що ізза моральної провини роду людського конечна була поміч руки Божої, щоби чоловік увільнив ся від неї і від терпінь, її наслідку та відзискав давнє становище. Всеж таки і его погляд стіть в рідкім противенстві до стремління модерного чоловіка, що радше бажає висвободження від Бога та обов'язків зглядом Него, як Его помочи в своїй немочи.

З тим поглядом Айкена на відкуплення лучить ся і его погляд на церковну організацію. Її потребу в релігійнім життю признає він як конечну, бо то одинокий середник, щоби одиницю відірвати від буденної байдужности і отупіння і піддержувати її в переконанню. Спільне ділане на релігійнім полі є більш потрібне як де инде, бо „вага задачі і слабосильність чоловіка“ дасть ся як найпекучійше відчувати. Зовнішній світ дуже сильний, щоби чоловік міг одним ему оперти ся.

В его пониманню був би отже се гурт людей, що держать певну суму тих самих правд релігійних та заступавсь за їх вартостю в життю.

З другого боку — каже Айкен — приносить церковна організація і поважні небезпеки. Виплодом церковщини є пренеоминаема майже покуса, поставити на першій місци церкву а релігію зробити лиш середником в її могучести. Тоді то все тимчасове, ограничене — чисто людське бере верх над самою релігією і то в її нутрі — та в нєслідку викликує тільки невдоволенє і похід не то проти самої церкви а також і проти релігії як такої.

З тим лихом лучить ся і те, що коли релігійне жите зачинає прибирати конкретний вид через церковну злуку — висувають ся певні чинники і особистости на період і загарбують для себе почеси, які виключно належать ся лиш Богу.

Що остаточно така небезпека справді може заходити, на то треба згодити ся з Айкеном. А заходить обави переваги чисто людських інтересів над релігією передовсім там, де релігія сама має в собі замало або й зовсім ні, надприродної, живучої сили. Однак церковний устрій не мусить все стояти в противенстві до релігії і бути тільки в плоченом часового і чисто людського самолюб'я. Про се свідчить факт, якого однак Айкен не взяв під увагу, що певну церковну форму для плетання релігійного житя назначив сам Бог.

Та є також точки, де сходиться з Айкеном цілковито з наукою Христа. Віддане примату духови над бездушною матерією, се основна правда, на якій опирається християнство. Духове жите — се одинокі правдиве жите — *vita, quae sola vita pomnanda est* — як сказав Цицерон. Воно домагається самостійности, бо воно творить особний світ, що стоїть понад всяку зміну часу і простору. Воно доперва є в силі взнести ся до вишин житя Божого. Підчеркуючи сей факт безсумнівного верховодства духа, стремління до одухотворення людського житя — Айкен лиш потвердив засадничу правду християнської науки, що тягне ся непроривною ниткою в мандрівці віків. Бо на переконанню, що існує особне царство духа і друге жите опирається на ціле християнство, *Christiani non sumus nisi propter futurum saeculum* — каже св. Августин.

Другим таким моментом — є особовість Бога. Тут правду боронить Айкен не менш завзято проти пантеїзму, як першу проти матеріалізму. Боже жите — не є безособовим процесом, але естевним бугем, що з повною самостійністю і самовідомістю стоїть супроти зміслового світа. Вправді Айкен застерігається дуже проти антропоморфічного поняття особи Бога в християнстві, але те застережене зовсім злишне, бо якраз теологи найпильніше усувають усе людське-несовершенне з поняття Бога.

Авжеж найсміліше бере Айкен в оборону християнську мораль перед закидом розніжнення і завеликої поблажливости супроти малого. Він признає, що ніжність і лагідність самі про себе не вистарчають в житю — але за те вони необхідно доповняють строгу справедливність. Натиск в християнській моралі спочиває на любови і то зовсім справедливо. Наше жите стало би для нас майже бездушне, прикре і незносиме, а оминене конфліктів в ній майже немислиме, колиби від строгої справедливости не було відклику до любови. Так любов і лиш любов ближнього є в силі викоринити всяке неоправдане самолюб'я та випо'ажити чоловіка в справді пну гуманність. Зовсім слушно підносить Айкен і те, що християнство ніколи не величало слабосильности і малечі — як таких, а лиш вказувало на се, що навіть мале і незначне може посідати внутрішню величину і силу. З

тої причини вимагає християнська наука милосердя і згляду для слабосильного.

Легко тепер можна догати ся, яку відповідь дав Айкен на поставлене питанє, чи можем єще бути християнами? „Наша відповідь є, що ми ними не тільки можем, але мусим бути. Та се тільки тоді, коли християнство буде узнане як всесвітньо-історичний рух серед свого дальшого розвою, коли отрясе ся з церковної васкорузлости і стане на ширшій основі“. Айкен о стільки обороняв християнство, о скільки воно помагає йому опрокинути маґеріялістичний світогляд і виказати недостаточність туземної культури. Що до інших правд, він мріє про їх реформу. Однак з того згляду довело ся єму стрінати з острою критикою не тільки католицьких, але і протестантських теологів.

Для нас далеко важнішим є признанє, що причина нинішнього невірства нележить властиво так дуже в трудностях християнських догм, як радше і то передовсім в склонности модерного чоловіка до матеріяльної культури і до ограничення на туземне бутє. До того можна долучити єще ту обставину, що днесь кождий уважає себе за компетентного видавати суди про релігійні питання, (подібно як про політику і стратегію) хоч релігійні квестії належать до найтрудніших і найделікатніших взагалі та вимагають дуже високої ерудиції.

Збираючи усе разом про відношенє Айкена до релігії, можна те саме примінити до него, що хтось там сказав був про Джемса: Йому довело ся на стільки основно вдуматись в релігійні переживаня, щоби мочи їх проаналізувати — однак самому досвідчити тих релігійних переживань, йому не пощастило ся. Огверто можем сказати, що Айкен супроти релігійного житя — стоїть як зимний обсерватор, що ограничаєть ся тільки до нотовань вражінь і їх аналізи. Християнська релігія се жива релігія, що опановує чоловіка — ціле його єство. То не сума тільки наукових тез, які можна вивчити ся на память і на тім вже станути. Щоби християнська релігія могла вилити на чоловіка свій животворний вплив — мусить чоловік добровільно їй підчинити — і то так рззум, якому апольогетика подає узасаднене віри і її раціональність, як рівнож і волю, яка має переводити пізнані правди в жите. Так далеко сягнути в релігійнім житю Айкенови — як він і сам признає ся — не судило ся.

Як там однак ще хто не поставить ся супроти творчости Айкена і його світогляду — всеж таки кождий вже днесь єму признає, що він, як мало хто другий, глибоко вдумав ся в невідрадну ситуацію сучасної культури — в її замішанє, непевність і внутрішню пустку. Він станув до бо-

ротьби з всякою брутальністю і простацтвом — тому він натура аристократична в найкрасшім того слова значіння. Чи однак дорога, яку він вибрав до виходу — провадить до ціли — тут як вже сказано зачинаєть ся спір...

Ісповідник католицької віри і мученик за українську
справу

о. Дмитро Яремко

Др. св. Богослова, Віцерекого гр. кат. дух. Семинарії,
Совітник і Референт Митрополичої Консисторії, член
редакції „Ниви“, діяльний член Виділів українських
Товариств у Львові і прч. прч.

Помер дня 3. жовтня н. ст. 1916 по короткій не-
дузі у Вороніжі в російській неволі.

Покійного о. Дмитра вивезли російські власті зі Львова враз з іншими нашими людьми перед своїм в дворотом з Галичини в р. 1915. Підозрілий о шпіонажу попав в тюрму, в котрій висидів повних п'ять місяців в товаристві найгірших злочинців. Коли не могли Йому доказати жадної вини, випустили врешті на волю. З вязниці вийшов з підорваним здоровлем, без сотика в кишені, в крайній нужді. Тіло Його вкривали брудні лахмани... Казали Йому поселитись в Вороніжі. До здоровля вже не міг прийти серед своїх обставин. Хорував десять днів, помер на параліж кишок і серця, в 38. році життя.

В Покійнику утратила наша суспільність визначного свого члена. О. Яремко скінчив середні школи у Львові. Хоч ходив до гімназії Франца Йосифа, був через ціле життя найпримірнішим Українцем. По maturі записав ся на богословський факультет і брав визначну участь в звісній сесії академиків; висіятившись в безженстві поїхав на дальші студії до Інсбрука і Відня і зложив тут докторат богословя. Як доктор зістав префектом а відтак віцеректором дух. семинарії. Був совітником і референтом Митрополичої Консисторії. Від самого початку свого побуту у Львові, брав як найживішу участь в життю церковнім і народнім. Нале-

жав стало до виділу Товариства св. Павла і був діяльним його членом. Як член редакції „Ниви“ писав до неї статі полемічні і наукові. В р. 1907 був через один рік редактором „Ниви“. Брав участь в місіях (їздив раз на місію до Німеччини), давав реколекції, помагав радо в сповіди, хто тільки його до сього запрошив, ходив часто з відправою до каплиць на львівських передмістях. Належав до найдіяльніших і найвпливовіших членів Консисторії. Вложив багато праці в паломництво до Відня на Евхаристійний конгрес. Не менш живу і діяльну участь брав в життю народнім. Був членом майже всіх українських товариств. Був референтом на конгресі „Просвіти“. Працював коло захоронку. Інтересував ся шкільними справами (як член „Шк. Союзу“) і політичними (як член „Шир. Н. Комітету“). Як товариш був просто неоцінений. Його кімната була місцем частих сходін мало не всіх, що його знали. Умів кожному порадити і кожного підбадьорити. Відзначав ся проворністю, бистрим умом і розвагою.

В наслідок сих прикмет тішив ся загальною пошаною і широю любовю у своїх товаришів і всіх, що ближше його знали. Оцінили гаразд прикмети духа Покійника також його духовні влади, бо два рази був він поважним кандидатом на єпископа. В наслідок своєї щирої любови до народу і католицької церкви, був рішучим противником русофільства. В наших спорах домашно церковних держав заєсди сторону розважну й виrozumілу, а всякий фанатизм картав безпошадно.

Перша вістка про смерть о. Яремка прийшла ще перед кількома тижнями, та ніхто не хотів в неї вірити, знаючи Покійника як людину здорову й відпорну на всякі недуги. Потверджене однак сумної вісти не дало на себе довгождати. Митрополит і ректор о. Боцян ствердили, що справді не стало між живими дорогого о. Дмитра. Впав жертвою війни, як правдивий ісповідник католицької церкви і мученик за народну українську справу.

* * *

Дня 14. грудня уладив Ректорат гр. кат. дух. Семинарії враз з редакцією „Ниви“ поминальне Богослуженє за душу бл. п. о. Дмитра. Богослуженє було заповіджене подвійними плякатами (від Ректорату і „Ниви“). Явились в церкві питомці і кількох священників. Службу Божу відправили Впр. о. офіціал А. Білецький враз з Впр. оо. Паньківським і Лициняком. До панахиди стануло кільканайцятьох священників. Проповідь виголосив Впр. о. Лев Куницький.

Бібліографія.

О. Франц Шпіраго: Католицкий народний катехизм. За дозволом автора переклав і до нашого обряду примінив **о. Ярослав Левицький: Трета часть: Наука про средства ласки** Жовква, печатня ОО. Василян 1914, ст. 319+XXIV.

Розпочатий ще перед ворожою інвазією друк отсєї третої части катехизму о. Шпіраго, міг бути докінчений щойно сего року. Так маємо вже в перекладі цілий славний катехизм о. Шпіраго. — В третій часті говорить ся про жертву св. Літургії, про св. Тайни, про церковні благословення і освячення, про молитву взагалі, про найважніші молитви, про найважніші богослуження, про релігійні товариства, братства і товариства. Велика дяка належить ся за видане отсего клясичного катехизму в українськїм перекладі ОО. Василянам. Пожадане було би ще видане „Примірів“ того самого автора, як доповнене до єго катехизму.

Teofil Merunowicz: Wynik samorządu w Galicyi. Lwów, 1916. Nakładem Gubrynowicza i Syna. Cena 2:40 K.

Минуло 50 літ, як законами з 12. цвітня і 20. вересня 1866 р. змінено ординацію краю з 1861 р. після домагання верховодячих кругів в Галичині, чим положено основи до теперішньої галицької автономії, якої дальшим розвитком є цілковите відокремлене Галичини, заповіджене царським письмом з дня 5. падолиста 1916 р. Справа ся є днесь актуальна, і тому автор, довголітний секретар львівської Ради повітової та посол до сойму і парламенту, що сам був *paragoneis huius*, та брав участь в галицькій автономній роботі, бажаючи доказати фактичним матеріалом, що поширене автономії причинить ся до культурного і економічного підвигнення і розвитку краю, перечеислює польські добутки за 50-літє автономії Галичини, відмічує дороги і заходи, якими їх досягнуто, а в кінєць бажає дати поуку грядущим польським поколінням, „для яких історія галицької автономії в деяких напрямках буде взором, а в дечім і пересторогою“.

Про заходи для здобуття теперішньої автономії висловлюєсь автор ось так: „Пятьдесят і кілька літ конституційної ери в Австрії се неперерване пасмо торгів, компромісів і борб галицької репрезентації польської о здобуте народної автономії, яка мала багато ворогів поза Галичиною і в самім краю“.

В початках найсильнішим ворогом автономії були маси сільського населення українського і польського, яке уважало автономію „панським підступом“, придуманим на се, щоби скріпити верховладу панів в краю; а опісля на ново привернути панщину“. Селянство тямиле, що скасо-

ване панщини коштувало 485 мільонів К. з яких виплачено властителям домінів 158 мільонів К. за знесені підданичі повинности і за ґрунтові служебности, а 327 мільонів пішло на оплату процентів, коштів адміністрації фондом індемнізаційним та на комісії і процеси.

Українці засадничо і консеквентно поборювали галицьку автономію як в краю так і в віденському парламенті, як автономію „польську“. Кілько разів Німці централісти хотіли провалити які автономічні жаданя і заходи Поляків, все радо помагали їм українські політики. Рівнож і жиди з початку були проти автономії, але Коло польське стало одною з найсильніших партій в парламенті, зачалась „асиміляція“ жидів, а їх провідники засіли в „Колі польським“.

Опісля зображує автор стан і відносини в Галичині в самих початках автономної ери, а опісля вичислює добутки польські на царинах: просвітній, політичний і економічний.

Поучаючим є відділ, в яким автор зображує розвій автономних інституцій і властей та заходи для обмеження прав найнижшої автономної одиниці-громади в хосен Рад повітових та Виділу краєвого.

Про автономну діяльність на церковнім поли автор не мав що сказати, за те широко обговорює заходи Ради Шкільної краєвої і сойму в області шкільній.

Найперше зображує стан шкіл перед ерою автономною, а опісля порівнює его зі станом в р. 1914. Перед добутем автономії був німецький язык викладовим у всіх галицьких школах „Мимо пристрастної опозиції Українців проти усунення німецького викладу в народних і середних школах сойм ухвалив новий закон про викладову мову, який дістав цісарську санкцію. Перший крок до ународовлення школи був зроблений“. Опісля подбано о відповідний догляд над школами, себ то віддано народне і середне шкільництво під управу Ради Шк. краєвої. Як вона зачинала свою діяльність 1868 р. застала 81 чотирикласових народних шкіл, що звались Hauptschulen, 1961 одно і дво-класових шкіл тривіяльних і 427 парохіяльних шкіл.

В школах тривіяльних і парохіяльних вчили в більшости дяки і органісти, а догляд над ними належав до Консисторій.

В році 1914 було всіх зорганізованих шкіл 5 600, народних учителів більше як 15.000, а видаток на школи, що виносив 1866 р. лише 61.308 К. зріс в 1914 р. на 29, 484.134 К.

Рада Шк. кр. переняла від правительства 20 гімназій з 7.416 учениками, а в 1914 р. було 87 гімназій — з того 7 українських, — а всеї гімназіяльної молодіжи 36.000. Реальних шкіл було 5, а тепер є 14, до яких ходить

4.000 учеників. Всі реальні школи з польським язиком викладовим.

За час автономії зорганізовано торговельні і промислові школи, на які край видає 2,300.000 річно, в Дублянах основано рільничу академію, яка разом з іншими заводовими школами рільничими коштує річно більше як 1,800.000 К.

Для потреб гірництва отворено фахову школу в Бориславі, подбано о установленє катедр на львівській політехніці, а на рік 1914/15 мала бути отворена в Кракові академія гірника.

До добутоків народних треба дочислити пять державних шкіл промислових, з польською мовою викладовою.

Рівнож і на університетах сильно піднеслась фреквенція молодіжи за той час. В Кракові було 1870 р. 800 слухачів, а в останнім передвоєннім півроці було 3.000, у Львові в 1914/15 р. було майже 5.000, а в 1870 р. всего 1.000, на львівській політехніці є більше як 1.500 слухачів.

Осередком наукового руху для цілого польського народу є Академія наук в Кракові, яку основано 1872 р., перемінюючи Краківське Товариство приятелів наук на академію.

Під нинішну хвилю интересна брошура; ми обмежились лиш на зареєстрованє важнійших і ціннійших даних а мусіли здержатись від критичної оцінки, але радимо перечитати її всяк му, кому лише попаде в руки, а переконаєсь з неї, — кажучи словами автора — „що добутки ті не впали Полякам нечаяно з неба, але є вислідом довголітних заходів, які в конаць наблизили їх до ціли з гора означеної“.

о. І. Рудович.

ВСЯЧИНА.

Лист до Редакції. Світла Редакціє! — Світова війна, що вже третій рік шаліє над краями Європи, діткнула з волі Божої особливо тяжко наш нарід, знищила нас матеріально, завдала глибокі моральні рани, доптала безпощадно по нашій добрій совісті, а навіть намагалась видерти нам з душі католицьку віру. В тій саме цілі забрав ворог з поміж нас того, що в народі і Церкві був першим і для нас найдорожшим, — нашого Митрополита.

Стиснулось серце народа, коли він почув про насильне вивезенє свого найліпшого батька і князя Церкви, однак крім молитви не був в силі нічим єму допомогти, мусів мовчати, бо висїла над ним нагайка наїздника.

Але червень 1915 року приніс щасливу і бажану зміну; велику частину краю увільнено з під ворожого наїзду, наїзд відітхнув, держава зачала працю над направою матеріальної руїни, а річю Церкви було взятись до гоєня моральних ран та бути речником почувань народа і єго задушевних бажань.

На жаль теперішній склад наших єрархій є того рода, що з гори нема що надїятись на потрібну акцію, длятого мусить вона вийти з долини, від народа і єго духовенства. До сего покликане в першій мірі „Тов. св. Ап. Павла“ у Львові, яке протягом, послїдного півтора року повинно було вже розвести горячкову діяльність у всіх тих справах, які вказує хвиля, і дати вислів на зверх тим почуванням, що ворущать серцем духовенства і народа.

Длятого як член сего товариства прошу отсим Світлу Редакцію, щоби зволила бути посередником до Видїлу згаданого товариства, перевірила і пояснила в найблизшій чи слї „Ниви“ отсі питання:

1) Яке становище заняв Видїл „Тов. св. Ап. Павла“ у Львові супроти вивезеня нашого Митрополита? Що зробило доси згадане товариство в тім напрямі, щоби перед цивілізованим світом представити сю нечувану кривду, яку російське насильство нанесло не тільки особі Митрополита Андрея через вивезенє єго і замкненє в вязниці, але й цілій гр. кат. Церкві?

2) Що зробило доси „Тов. св. Ап. Павла“, щоби належно освітити перед культурними народами знущаня російської держави і схизматицької єрархії над католицькою вірою українського народа в Галичині?

3) Чи і яку діяльність розвело згадане товариство в тім напрямі, щоби наїзд наш приготувити на евентуальні колись нові ворожі релігійні впливи?

4) Чи і які брошури приготворює товариство в сій цілі, або чи бодай розкинуло по Галичині готову вже гарну працю о. Лежогубського „Де знайти правду“?

5) Чи і що зробило доси товариство для наших закордонних братів, яких судьба привела до нас в характері полонених, щоби отворити їм душевні очи і дати їм пізнанє правди?

Чи дух великого апостола народів, якого ім'я товариство носить, міг би позволити на безчинність в такій небувалій хвилі, коли рішаєсь може доля нашої Церкви?

Не маю найменшого сумніву, що ціле наше духовенство жде нетерпеливо на шкоре вияснене в висше наведених справах.

З дзевникарських куріозів. В Монахові виходять католицькі дзевники „der Bayerische Kurier“ і „Münchener Zentrumsblatt“, яким доводить ся часто полемізувати з соціал-демократичним щодзевником „Münchener Post“. В однім своїм числі помістив „Der Bayerische Kurier“ свої уваги з нагоди атентату доконаного провідником соціально-демократичної партії Фридрихом Адлером на особі міністра Штірка, де робить відвічальною за сей факт цілу соціал-демократичну партію. На се накинув ся соціал-демократичний орган „Münchener Post“ називаючи уваги католицького органу „клерикальною безличністю“. За пару днів появила ся в відповідь на лайку соціально демократичного органу допись в другім католицькім щодзевнику „Münchener Zentrumsblatt“, яка доказує, що уваги зроблені часописію „Bayerischer Kurier“ суть дословним коментарем, який свого часу подала „Münchener Post“ при нагоді морду доконаного на соціально-демократичнім послі Шумаєрови.

Ось подаємо оба коментарі як доказ публицистичного куріоза :

„Münchener Post“ Nr. 36 (1913.)

Так має християнсько-суспільний рух Австрії також підлий морд в своїй книзі протоколів.. Хто мав нагоду слідити систему доцільного звироднювання народних мас, пропаговану партією, що надуживаючи понятя „християнський і суспільний“ висуває наперед особисту боротьбу в своїй найогиднійшій формі і грає на найнищих інстинктах, сей не може дивуватись, що морд був майже конечним наслідком такого поступовання. До нині незнаний був в новійшій парламентарній історії морд як средство до усунення небезпечного політичного противника. Є се чорною прикметою одної партії, що під „християнським“ прапором має смілість тримати в своїх рядах відповідну особу, потрібну до підлого убійства свого противника. Але наші австрійські приятелі не забудуть для тревалої памяти підступно замордованого відслонити сю відхлань, з якої виліз огидний потвір сего страшного морду.

Bayer. Kurier. Nr. 229 (1916.)

Так має соціально-демократичний рух Австрії також підлий морд в своїй книзі протоколів. Хто мав нагоду слідити систему доцільного звироднювання народних мас, пропаговану партією, що надуживаючи понятя „демократичний і соціальний“ висуває наперед особисту боротьбу в своїй найогиднійшій формі і грає на найнищих

інстинктах, сей не може дивувати ся, що морд був майже конечним наслідком такого поступованя. До нині незнаний був в новійшій парламентарній історії морд, як середство до усунення небезпечного політичного противника. Є се чорною прикметою одної партії, що під „соціальним“ прапором має смілість тримати в своїх рядах відповідну особу, потрібну до підлого убійства свого противника. Але наші австрійські приятелі не забудуть для тревалої памяти підступно замордованого відслонити сю відхлань, з якої виліз огидний потвір сего страшного морду.

Просте *retorqueo argumentum* стало в пригоді по трех літах!

Характеристика польського духовенства. В львівським „*Wieku nowym*“ з 10. грудня ч. 4663 читаємо у вступній статі „*Gdy państwo się rodzi*“ ось таку характеристику нинішнього польського духовенства:

Dziwną a smutną kartą będą dzieje kleru polskiego w chwilach narodzin państwa. Część znakomitych jednostek, nie zważając na ostracyzm w kole swej klasy idzie dzielnie i nieustraszenie. Ogół księży milczy, drżemiąc po trochu, po trochu intrygując, od najwyższych począwszy, na najniższych skończywszy czynią to tylko, co na nich opinia publiczna wymusi i to wów czas, gdy nie mogą inaczej. Są też różne stopnie politycznego wyrębenia u przedstawicieli episkopatu. Podczas gdy biskupi sandomierski i wrocławsko-kujawski osobiście nie angażując się, dali duchowieństwu wolną rękę w wyrażaniu narodowych uczuć biskup kielecki Łosiński stanowi skończony typ rusofila, który zawdzięczając Rosyanom karierę, odwdzięcza się im teraz terroryzując księży swej dyecezyi i całą ludność.

Wskutek tego właśnie kler polski nie może osiągnąć takiego znaczenia w obecnej chwili, jakie mógłby osiągnąć, rządząc się rozumnym patryотизмом, pragnąc stanowić swemu zapewnić wdzięczną pamięć potomnych.

Катехити antiquae educationis. В 290 ч. „Українського Слова“ появилася новинка: „Катехити antiquae educationis.“, яку написав здаєсь старий світський педагог і ревнитель про Божу славу. Кажемо „світський“, бо кождий священик знає, що у важних духовних справах не пишеться новинки в часописи лиш робить ся представлене дотичний духовній власти, розумієсь по точнім попереднім розслідуванню справи. Кажемо „старий педагог“, бо дає духовній власти педагогічні вказівки, який повинен бути учитель релігії. Однак хоч вчить педагогічних правил других, не вважає згаданий ревнитель потрібним приноровити ці правила до себе і не розслідивши точно цілої справи, представив її ошибочно а тим самим ухибив прилюдно духовній власти, закидуючи їй або незнане, або недостачу доброї волі.

Після поняття ревнителя, дотеперішній довголітний учитель катехитики і методики на львівському університеті, є легкодушним чоловіком, що виїхав зі Львова без дозволу своєї влади а тим самим власть, не знаючи о тім, не зарядила нічого що до его заступства. В наслідок того не учились кандидати катехитики цілий минувший рік, а відтак „поздавали“ іспит.

Тимчасом справа представляє ся так. Вторік поз'їздили кандидати доперва при кінці падолиста і зараз зачали учити ся катехитики. Зразу слухали викладів і прислуховались практичним вправам, а відтак самі, під проводом свого учителя, відбували практики в українській школі вправ при ул. Длугоша 17. Сей стан тривав аж до початків марта с. р. Колиж учитель мусів, за порадою лікаря, виїхати для поратования здоровля в гори, (бо перебув у Відни м. р. тяжке запалене олегочної), то представив своїй влади ту обставину і дістав дозвіл тимчасового виїзду, а свого заступника поінформував точно о всім, що треба було, о чім рівнож знала духовна власть. І се певно, що ті вказівки, які дав тамтогорічним кандидатам дотеперішній учитель, були для них достаточні, щоби були добрими катехитами а не *antiquae educationis*. Тим певнійше є вони добрими катехитами, бо мають під рукою „Практичний провідник“ і „Нарис катехитики“, яких належне уживанє. при науці релігії пояснив їм тойже учитель, а коли се привчились, поздавали іспит добре.

З огляду, що стан здоровля згаданого учителя не поправив ся ще о стільки, щоби був міг зачати сегорічні виклади, проте просив він завчасу свою власть о назначенє заступника і є певна надія, що той заступник, хочби ним був і молодий префект семинарії, поведе справу цілком добре, а дотеперішній учитель, коли верне до здоровля, зачне на ново виклади.

До Всеч. Духовенства. Один наш священик в занятій області просив о присилку єму місалиї, щоби й при помочи сего гроша міг сповняти там церковну і культурну працю. Звертаю ся з сею просьбою до Всеч. Духовенства, хто з Всеч. Духовних мав би місалиї до розпорядимости, най буде ласкавий звістити мені; а я подам адресу, куди мав би їх вислати. — о. Александер Стефанович, Львів, ул. Чарнецького ч. 26.

Від видавництва.

Огсим кінчимо при Божій помочи дванайцятий, претяжкий рік нашого видавництва, з надією, що слідуєчий буде хоч дещо лекший. Будемо старати ся в р. 1917 видавати „Ниву“ кожного місяця окремо. Предплату лишаємо ту саму, хоч кошти видавництва підскочили неімовірно високо. Папір, приміром, тепер більше як в десятеро дорожший.. Та ми сподіємось, що наші випробовані вже Вл. Предплатники і Прихильники не полишать нас у тих тяжких часах без Своєї помочи.

Спростованє ошубок.

В II. науці в 2 части по словах: „Богу на службу“, додати: „на сходіже держить єя духовенство старинного східного звичаю“.

По словах: „у гробі“, додати: „а на сході нема посту в суботу на памятку воскресєня Лазаря з гробу“.

По словах: „на хресті“, додати: „а на сході хрестять ся вірні тричи трема пальцями, щоби виразно зазначити свою віру в св. Тройцю“.

По словах: „хліб прісний“, додати: „а церква східна бере грецьке слово „артос“ в значіню хліба квасного.

Видає і за редакцію відповідає свящ. Ярослав Левицький.
З друкарні „Діла“ Львів, Ринок ч. 10.

Хто від своєї щоденної часописи вимагає не тільки швидких і певних звісток про події в нашій національній життю, з області державної і заграничної політики таї на полях битв, а рівночасно також скорого й основного освітлення всіх важних політичних і суспільних подій і процесів з українського національного становища, той **мусить** читати

„Діло“

Редакція „ДІЛА“ має запевнене співробітництво найсолідніших сил українського політичного, наукового і публіцистичного світа.

ПЕРЕДПЛАТА:

в Австро-Угорщині: місячно К. 2'70, чвертьрічно К. 8—, піврічно К. 16—, цілорічно К. 32—,
за границею: піврічно К. 22—, цілорічно К. 44—,
у Львові (без пересилки) місячно К. 2'40, чвертьрічно К. 7—, піврічно К. 14—, цілорічно К. 28—.

За зміну адреси платить ся 50 сот.

„Діло“

се найбільший український дневник,
оснований 1880 р.

:: :: Щоденний наклад 15—18.000. :: ::

Власна друкарня.

Оголошення з огляду на широкий круг читачів дають певний успіх.

НАРОДНА ТОРГОВЛЯ

:: У ЛЬВОВІ ::

— повідомляє, що —

ЦЕРКОВНІ СВІЧКИ НА ПРЕСТОЛ І ДО ПАВУКІВ

мають на складі всі склепи Народ-
ної Торговлі, а вже від 50 кг. кож-
дої сорти висилає впрост з фабри-
ки відділ ::

„ПОСЕРЕДНИЧЕНЕ”

ЛЬВІВ, РИНОК Ч. 36.

Нині ціна в „ПОСЕРЕДНИЧЕНЮ” без з’обовяза-
ня на підвижку:

Свічки I-а К. 7'20. Свічки воскові К. 8 за 1 кг.

.. У ФАБРИЦІ. ..

Належитість при замовленнях.

